

ΕΤΟΣ 2008/ΤΕΥΧΟΣ 1

ΔΙΜΕΕ

ΔΙΚΑΙΟ ΜΕΣΩΝ
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ
& ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Τύπος - Εκδόσεις - Ραδιοφωνία - Τηλεόραση - Κινηματογράφος - Τηλεπικοινωνίες - Διαδίκτυο

ΜΑΡΙΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ

*Λέκτορας, Δίκαιο της Πληροφορίας,
ΤΑΒ, Ιόνιο Πανεπιστήμιο*

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ
ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΝΑΓΥΨΙΟ

ΜΑΡΙΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ

Λέκτορας, Δίκαιο της Πληροφορίας,
ΤΑΒ, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

Ανάτυπο από το «ΔΙΚΑΙΟ ΜΕΣΩΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ & ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ»

Τεύχος 1/Έτος 2008

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

Μαυρομυχάλη 23, 106 80 Αθήνα • Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819

<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

Προσωπικά δεδομένα και Υπηρεσίες Πληροφόρησης

“Η μελέτη παρουσιάζει τους κύριους κανόνες προστασίας της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων ειδικά στα πλαίσια της παροχής υπηρεσιών πληροφόρησης (όπως οι βιβλιοθήκες). Αναφέρονται τα δεδομένα τα οποία συνήθως συλλέγουν οι υπηρεσίες πληροφόρησης προκειμένου να εκπληρώσουν τους σκοπούς τους και ειδικότερα, η πρακτική του ονομαζόμενου «bibliomining». Παράτιθενται οι αποφάσεις της Αρχής Προστασίας Δεδομένων από τις οποίες προκύπτουν και ενθαρρύνονται γραμμές για ανάλογες αποφάσεις της σε περίπτωση καταγγελίας για παραβιάσεις του Ν 2472/1997 στα πλαίσια της παροχής υπηρεσιών από υπηρεσίες πληροφόρησης. Παραίθηνται περιστασιακά παραβίασης ιδιωτικότητας χρηστών υπηρεσιών πληροφόρησης από τον διεθνή χώρο, όπως το γνωστό Library Awareness Program του FBI στις ΗΠΑ. Τέλος, επιχειρούνται κάποια συμπεράσματα με γνώμονα την εξισορρόπηση της προστασίας προσωπικών δεδομένων στις υπηρεσίες πληροφόρησης και της αποτελεσματικής λειτουργίας τους προς το συμφέρον όλων.”

Μαρία Κανελλοπούλου-Μπότη

Λέκτορας, Δίκαιο της Πληροφορίας,
ΤΑΒ, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

τικής προστασίας της ελευθερίας της έκφρασης⁶. Ιδανική έτσι, εμφανίζεται η καιρίαση όπου το άτομο που βρίσκεται π.χ. κάπου μέσα σε μια βιβλιοθήκη, όπου θέλει, ενώ κανείς δεν γνωρίζει, ει δυνατόν, ούτε ποιος είναι, ούτε τι διαβάζει, ούτε ποιους

στόχους έχει η έρευνά του.

Βέβαια, ποτέ δεν μπορεί να είναι κανείς απόλυτα μόνος μέσα σε μια βιβλιοθήκη: κάποια ιδιωτικότητα θα πρέπει να «εγκαταλειφθεί»⁷. Έτσι, ο χώρος της βιβλιοθήκης ή της υπηρεσίας πληροφόρησης δεν μπορεί να τύχει της ίδιας νομικής μεταχείρισης όπως π.χ. η οικία ενός προσώπου⁸ ως προς την προστασία της ιδιωτικότητάς του.

Η ιδιωτικότητα, έτσι, εμφανίζεται ως ένα θεμελιώδες συνταγματικό δικαίωμα, μια αξία αυτόνομη και ανεξάρτητη από ένα αγαθό, το οποίο δεν είναι αλλά μια προϋπόθεση που

1. Δεοντολογικοί κανόνες και υπηρεσίες πληροφόρησης-ειδικά η προστασία της ιδιωτικής ζωής

Οι υπηρεσίες πληροφόρησης είναι ο κατεξοχήν χώρος προώθησης της γνώσης¹. Η γνώση αυτή συνδέεται με την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, ενώ πληθαίνουν οι φωνές των επιστημόνων της πληροφόρησης που υποστηρίζουν ότι ο ρόλος τους είναι η προστασία της ελευθερίας². Έτσι, στις υπηρεσίες αυτές, οι αξίες της ισότιμης πρόσβασης στην πληροφορία και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας συμπλέκονται, ενώ οι δεοντολογικοί αυτοί κανόνες περιλαμβάνονται σε κείμενα, όπως ο ελληνικός Κανονισμός Λειτουργίας Βιβλιοθηκών³ και ο Κώδικας Δεοντολογίας Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων⁴.

Ένας άλλος δεοντολογικός κανόνας της ειδικής της πληροφορίας, που μάλιστα αποτελεί σταθερό περιεχόμενο Κωδικών Δεοντολογίας είναι η προστασία της ιδιωτικότητας των χρηστών. Το δικαίωμα «να διαβάξεις ανώνυμα» φαίνεται να ταυριάζει απόλυτα με το δικαίωμα «να σε αφήνουν ήσυχο» γενικά, το πολύ γνωστό «right to be let alone» των Warren και Brandeis⁵, δικαίωμα που αποτελεί τη βάση, για τις ΗΠΑ, της θεωρίας περί προστασίας της ιδιωτικής ζωής. Έχει μάλιστα υποστηριχθεί ότι το «δικαίωμα να διαβάξεις ανώνυμα» είναι συνταγματικής φύσεως, όχι απλά λόγω της προστασίας της ιδιωτικής ζωής, αλλά λόγω της συνταγμα-

1. Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε ειδικά για την Ημερίδα «Βιβλιοθήκες και Πνευματικά Δικαιώματα», Πολυτεχνείο Κρήτης, Βιβλιοθήκη και Υπηρεσίες Πληροφόρησης της 22.6.2007. Θερμές ευχαριστίες στην κ. Μαρία Νταουντάκη, Προϊσταμένη Βιβλιοθήκης Πολυτεχνείου Κρήτης, για την οργάνωση και φροντίδα της. Εφεξής και για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης θα χρησιμοποιείται ο όρος υπηρεσία πληροφόρησης με την έννοια και της βιβλιοθήκης και «επιστήμονας της πληροφόρησης» και με την έννοια του βιβλιοθηκονόμου (ενώ έχει βέβαια εφαρμογή και π.χ. για τους αρχειοκόμους, αλλά και άλλους επαγγελματίες). Η βιβλιοθήκη θα παρατίθεται ως αντιπροσωπευτικό παράδειγμα εδώ.

2. Βλ. γενικά Samek T., *Librarianship and Human Rights: A Twenty-First Century Guide*. Oxford: CHANDOS (Oxford) Publishing, 2007. Παράλληλα, σκεπάζεται σημαντική κριτική στην έννοια της ουδετερότητας του επαγγελματία βιβλιοθηκονόμου, βλ. ενδεικτικά Jensen R., *The Myth of the Neutral Professional*, *Progressive Librarian*, no. 24, Winter 2004, διαθέσιμο στο http://libr.org/pl/24_Jensen.html, τελευταία πρόσβαση 10 Ιουνίου 2007. Είναι χαρακτηρισικό ότι στον (ελληνικό) Κώδικα Δεοντολογίας του Βιβλιοθηκονόμου αναφέρεται υπό 1.7 ότι η βιβλιοθήκη είναι «εργαλείο της δημοκρατίας». Βλ. <http://www.eebep.gr>, τελευταία πρόσβαση 10 Ιουνίου 2007.

3. ΥΑ 830/2003.

4. Βλ. <http://www.eebep.gr>, τελευταία πρόσβαση 10 Ιουνίου 2007.

5. Warren S. & Brandeis L., *The Rights to Privacy*, 4 Harv.L.Rev. 193 (1890). Το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής για τις ΗΠΑ αναγνωρίστηκε ότι έχει συνταγματική θεμελίωση από το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ με τη διάσημη απόφαση *Roe v. Wade*, 410 US 113 (1973).

6. Cohen J., *A Right to Read Anonymously: A Closer Look at «Copyright Management» in Cyberspace*, *Conn.L.Rev* 28: 981, 1039.

7. Sturges P., Davis E., Dearney J., Hiffe U. & Oppenheim C., *Privacy in the Digital Library Environment*, London, *Library and Information Commission Report* 135.

8. Δικαιολογητικός λόγος της διαφοροποίησης εδώ είναι, εκτός των άλλων και ότι διαφορετικές είναι οι προσδοκίες ιδιωτικότητας του πολίτη σε κάθε περίπτωση (σπίτι/βιβλιοθήκη). Για το ζήτημα αυτό, ως κριτήριο, βλ. και παρακάτω υποσημείωση αρ. 13.

πρέπει να ικανοποιηθεί για να επιτρέψει την απόλαυση ενός άλλου, θεμελιώδους αγαθού: έχει πλήρη αυτονομία, ως θεμελιώδης αξία κι όχι απλά ως «λειτουργική»⁹⁻¹⁰.

Κι έτσι είναι όντως, στο δικό μας το δίκαιο, αλλά και στο ευρωπαϊκό. Καινοτομία για την ελληνική συνταγματική ιστορία αποτέλεσε η ρητή κατοχύρωση της προστασίας του ιδιωτικού βίου με το άρθρο 19 του Συντάγματος του 1975¹¹. Ειδικά όμως για τα προσωπικά δεδομένα, το νέο άρθρο 9Α του Συντάγματος, της αναθεώρησης του 2001, καθιερώνει το δικαίωμα προστασίας του πολίτη από την αθέμιτη επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων σε συνταγματικό επίπεδο¹². Το δικαίωμα αυτό οριοθετεί στην προστασία θεμελιωδών ελευθεριών των φυσικών προσώπων, διασφαλίζοντας όχι μόνο την ιδιωτική τους ζωή, αλλά και επιπρόσθετα την προσωπική τους ελευθερία¹³.

Οι επιστήμονες της πληροφορικής, άλλωστε, περιλαμβάνονται στον κατάλογο των προσώπων που δεσμεύονται με το επαγγελματικό απόρρητο¹⁴, με βάση το κοινό ποινικό δίκαιο (ΠΚ 371), καθώς, εκτός των άλλων, είναι εύλογη η προσδοκία του χρήστη ότι ο βιβλιοθηκονόμος δεν θα αποκαλύψει σε τρίτους π.χ. ποιο βιβλίο δανείστηκε¹⁵. Όμως, η προστασία του απορρήτου σαφώς διαφοροποιείται από τη λειπομερή και ειδική προστασία προσωπικών δεδομένων των χρηστών της 5.

2. Οι διατάξεις του νόμου για τα προσωπικά δεδομένα-υπηρεσίες πληροφορικής και χρήστες

Μετά το 1997 στην Ελλάδα, η προστασία της ιδιωτικής ζωής απέκτησε μια ιδιαίτερα ισχυρή προστασία με τον νέο, τότε, νόμο προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα¹⁶ (με τον οποίο έγινε η ενσωμάτωση της Οδηγίας 95/46/ΕΚ για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών). Καθώς ο Ν 2472/1997, εφαρμόζεται και στον ιδιωτικό και στον δημόσιο τομέα, ανε-

(informational privacy) όχι απλά σαν ένα δικαίωμα, ή έννομο συμφέρον, αλλά ως «θεμελιώδες δικαίωμα». Οι βάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του δικαιώματος στην προστασία προσωπικών δεδομένων είναι οι πηγές πολλών θόσεων υπερασπιστών της ιδιωτικής ζωής και η βασική αιτία υπερβολικής σύγχυσης που παρουσιάζει η σύγχρονη θεωρητική αντιπαράθεση για την ιδιωτικότητα... Το σύγχρονο δικαίωμα στην ιδιωτικότητα αντιστοιχεί όχι μόνο σε αρνητικές υποχρεώσεις να απέχει κανείς από συγκεκριμένες πράξεις (π.χ. αισχύ από τη συλλογή δεδομένων τα οποία δεν είναι αναγκαία...) αλλά και σε θετικές υποχρεώσεις παροχής δυνατοτήτων έτσι ώστε τα άτομα να μπορούν να ασκούν τα δικαιώματα αυτά ικανοποιητικά. Οι ευρωπαϊκές αρχές προστασίας προσωπικών δεδομένων έχουν λάβει τη θέση ότι ο εργαζόμενος έχει δικαίωμα να χρησιμοποιεί εύλογα τις υποδομές του εργοδότη, ώστε π.χ. να στέλνει και να λαμβάνει προσωπικά ηλεκτρονικά μηνύματα στην εργασία του. Είναι ξεκάθαρο ότι η ευρωπαϊκή έννοια της ιδιωτικότητας έχει διευρυνθεί πάρα πολύ από τότε που οι *Warren* και *Brandeis* τη συνέλαβαν ως «το δικαίωμα να σε αφήνουν ήσυχο»... Μια από τις αιχμές συνέπειες του γεγονότος ότι η προστασία προσωπικών δεδομένων υπερπεριελήφθη στα αληθινά θεμελιώδη δικαιώματα, όπως η αιτιολόγηση των βασανιστηρίων και η ελευθερία της έκφρασης, είναι και η ιδέα της σημαντικής απασίωσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων, με αρνητικές συνέπειες για τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που ανήκουν στον πυρήνα...».

11. «Η κατοικία εκάστου είναι άσυλο. Η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή ατόμου είναι απαραβίαστος. Ουδείς και ἄσικον έρευνα ενεργείται ει μη διαν και όπως ο νόμος ορίζει, πάντοτε δε παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας...», άρθρο 19. Συντ. 1975. Βλ. *Μαυριά*, ό.π., σελ. 152 επ.

12. Βλ. αναλυτικά *Σωτηρόπουλο Β.*, Η Συνταγματική Προστασία των Προσωπικών Δεδομένων, Αθήνα 2005.

13. *Αρμαμέντου Π./Σωτηρόπουλου Β.*, Προσωπικά Δεδομένα, Ερμηνεία Ν 2472/1997, 2005, σελ. 9.

14. Βλ. αναλυτικά, *Κανελλοπούλου-Μπότη Μ.*, Διαδίκτυο, Βιβλιοθήκες και η Προστασία του Απορρήτου, ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ, 2006, σελ. 9-27.

15. Βλ. και οικειούς προβληματισμούς στη *Batalis J.L.*, «Should There Be an Expectation of Privacy in the Library?», *Computers in Libraries* 25.6 (2005): 33. Η προσδοκία παίζει σημαντικό ρόλο στο δικαίωμα γενικά. Ως προς την ιδιωτική ζωή, για παράδειγμα, μια από τις πρώτες υποθέσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ, *United States v. Katz*, 389 US 347 (1967), κρίθηκε ότι ο πολίτης που τηλεφωνεί μέσα από (δημόσιο) τηλεφωνικό θάλαμο είχε εύλογη προσδοκία ότι η αστυνομία δεν παρακολουθεί το τηλεφώνημά του κι ειρωνώς, όταν αυτό συνέβη, παραβιάστηκε η ιδιωτική του ζωή. Αλλά οι εύλογες προσδοκίες ερμηνώνται και σε άλλα δίκαια όπως το δικαίωμα του καταναλωτή, βλ. άρθρο 6 παρ. 5 Ν 2251/1994 όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 7 παρ. 1 του Ν 3587/2007 (ΦΕΚ Α' 152), κατά το οποίο «Επιπρωματικό είναι το προϊόν το οποίο δεν παρέχει την προβλεπόμενη απόδοση σύμφωνα με τις προδιαγραφές του ή και την εύλογως αναμενόμενη ασφάλεια εν όψει όλων των ειδικών συνθηκών και, ιδίως, της εξωτερικής εμφάνισής του, της αναμενόμενης χρησιμοποίησης του και του χρόνου κατά τον οποίο τέθηκε σε κυκλοφορία...». Αλλά και στο γενικό ενσυχικό δίκαιο, στις συμβατικές ενοχές σε σχέση με την αποζημίωση, η προσδοκία (π.χ. κέρδους) είναι σημαντική (πρβλ. προς την έννοια του αγγλοσκανδικού δικαίου «expectation damages»), ενώ βέβαια, μεγάλη είναι και η βιβλιογραφία σχετικά με τα δικαιώματα προσδοκίας.

16. Βλ. γενικά *Μήτρου Α.*, Προστασία προσωπικών δεδομένων: ένα νέο δικαίωμα, στο Τσάτσου Δ., Βενιζέλου Ε., Κοντινάδη Σ., επιμ., Το Νέο Σύνταγμα: πρακτικά συνεδρίου για το αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1975/1986/2001 (2001), *Μήτρου Α.*, Προστασία προσωπικών δεδομένων, στο Κάτσικα Γ., Γκριτζάλη Δ., Γκριτζάλη Σ., επιμ., Ασφάλεια πληροφοριακών συστημάτων, σελ. 443-524 (2004), *Μήτρου Α.*, Η προστασία των προσωπικών δεδομένων, στο Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων, Η αγορά του Ιντερνέτ στην Ελλάδα, Αθήνα 1999. Ανάλυση του Ν 2472/1997 και άρθρων στο *Αρμαμέντου Π./Σωτηρόπουλου Β.*, Ερμηνεία κατ' άρθρον του Ν 2472/1997, 2005. Από την πλευρά του ποινικού δικαίου, βλ. επίσης *Νούσκαλη Γ.*, Ποινική Προστασία Προσωπικών Δεδομένων, 2005. Ειδικά για τα προσωπικά δεδομένα στις βιβλιοθήκες βλ. *Στρακαντώνη Β./Πισκοπάνη Α./Μήτρου Α.*, Προσωπικά δεδομένα: δικαστικοί κανόνες και δεοντολογικοί κανόνες, ΧρΔ 7/2007, 281.

9. Η διάσταση αυτή για την ηθική φύση των αξιών εμφανίζεται ως διάσταση μεταξύ του «λειτουργικού» (functional) και του «ενδογενούς» (intrinsic) της αξίας που ερευνάται. Ως προς τις διακρίσεις αυτές σε σχέση με την ιδιωτικότητα βλ. αναλυτικά *Moore J.*, Towards a Theory of Privacy for an Information Age, *Computers and Society*, vol. 27, n. 3, 1997. Αναλυτικά για το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής βλ. *Μαυριά Κ.*, Το συνταγματικό δικαίωμα του ιδιωτικού βίου, 1982. Γενικότερα, για τη φύση των αξιών στην επιστημονική γνώση, ως λειτουργικές ή ενδογενείς, βλ. *Kirschmann P.P.*, «Intrinsically or Just «Instrumentally» Valuable? On Structural Types of Scientific Knowledge», *Journal of General Philosophy and Science*, vol. 32, n. 2, 2001, p. 237-256(20).

10. Η θέση αυτή, πολύ κοινή για το ελληνικό και ευρωπαϊκό δίκαιο, έχει υποστεί κάποια ενδιαφέρουσα κριτική, βλ. ενδεικτικά *Bergkamp L.*, EU Data Protection Policy, The Privacy Fallacy: Adverse Effects of Europe's Data Protection Policy in an Information Driven Economy, *Computer Law & Security Report*, vol. 18 no.1, 2002, 31, σελ. 33: «...η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρεί την πληροφοριακή ιδιωτικότητα

ξαρτίτως δηλαδή ιδιοτήτων του παραβάτη των διατάξεών του (αν είναι π.χ. ιδιώτης ή εάν ενεργεί ως ασκών δημόσια εξουσία), αφορά και όλους τους βιβλιοθηκονόμους σε όλες τις βιβλιοθήκες. Επιβάλλεται, επομένως, να γνωρίζουν οι επαγγελματίες της πληροφόρησης τις βασικές διατάξεις προστασίας προσωπικών δεδομένων του νόμου, γιατί βέβαια, για παράδειγμα, οι βιβλιοθήκες, και οι ψηφιακές, συλλέγουν και διαχειρίζονται προσωπικά δεδομένα, των χρηστών αλλά και των εργαζομένων, ενώ επίσης συντάσσουν καταλόγους με δεδομένα των συγγραφέων έργων και καταλόγους διαδανεισμού. Θα αναφέρω συνοπτικά τα κύρια σημεία του νόμου, τα οποία πρέπει και' ελάχιστον ειδικά οι βιβλιοθηκονόμοι να γνωρίζουν στα πλαίσια της άσκησης του επαγγέλματός τους¹⁷.

α. «Απλά» και «ευαίσθητα» δεδομένα και η επεξεργασία τους: ο νόμος ουσιαστικά διαχωρίζει τα δεδομένα σε «απλά» και «ευαίσθητα»¹⁸. Ως προς τα ευαίσθητα δεδομένα απαιτείται η τήρηση αυστηρότερων κανόνων νόμιμης επεξεργασίας, αυτή επιτρέπεται κάτω από ιδιαίτερα αυστηρούς όρους¹⁹. Προσωπικά δεδομένα (γενικά) είναι κάθε πληροφορία που αναφέρεται στο υποκείμενο των δεδομένων. Δεν λογίζονται ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα τα στατιστικής φύσεως συγκεντρωτικά στοιχεία, από τα οποία δεν μπορούν πλέον να προσδιορισθούν τα υποκείμενα των δεδομένων. Ως προς αυτά δηλαδή, δεν μπορεί να τύχει καθόλου εφαρμογής ο Ν 2472/1997. Ευαίσθητα δεδομένα είναι τα δεδομένα που αφορούν στη φυλετική ή εθνική προέλευση, στα πολιτικά φρονήματα, στις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, στη συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, στην υγεία, στην κοινωνική πρόνοια και στην ερωτική ζωή, στα σχετικά με ποινικές δίωξεις ή καταδίκες, καθώς και στη συμμετοχή σε συναφείς με τα ανωτέρω ενώσεις προσώπων.

Τα περισσότερα δεδομένα που συλλέγονται στις υπηρεσίες πληροφόρησης είναι εύλογο να θεωρηθεί ότι είναι «απλά» δεδομένα²⁰. Ως τέτοια είναι, για παράδειγμα, τα δεδομένα που περιέχονται στις κάρτες που εκδίδει μια βιβλιοθήκη για να μπορεί να προβαίνει σε ταυτοποίηση των μελών της (όνομα, επώνυμο κ.λπ.). Οι βιβλιοθήκες, άλλωστε, τηρούν ηλεκτρονικά αρχεία, τα οποία περιέχουν προσωπικά δεδομένα: για παράδειγμα, αρχεία μελών της βιβλιοθήκης, αρχεία δανεισμού τεκμηρίων, καταλόγους αιτήσεων για πληροφορίες, αρχεία με στοιχεία κυκλοφορίας τεκμηρίων, αρχεία διαδικτυακών αναζητήσεων, αρχεία ηλεκτρονικών μηνυμάτων που λαμβάνονται ή αποστέλλονται μέσω τερματικών της βιβλιοθήκης, αρχεία ιστοσελίδων που οι χρήστες επισκέφθηκαν²¹, αρχεία με δεδομένα των

19. Η επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων επιτρέπεται χωρίς τη συγκατάθεση του υποκειμένου εάν: α) Το υποκείμενο έδωσε τη γραπτή συγκατάθεσή του, εκτός εάν η συγκατάθεση έχει αποσυρθεί με τρόπο που αντίκειται στο νόμο ή τα κριτήρια ή ο νόμος ορίζει ότι η συγκατάθεση δεν αίρει την απαγόρευση, β) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για τη διαφύλαξη ζωικού συμφέροντος του υποκειμένου ή προβλεπόμενου από το νόμο συμφέροντος τρίτου, εάν το υποκείμενο τελεί σε φυσική ή νομική αδυναμία να δώσει τη συγκατάθεσή του, γ) Η επεξεργασία αφορά δεδομένα που δημοσιοποιεί το ίδιο το υποκείμενο ή είναι αναγκαία για την αναγνώριση, άσκηση ή υπεράσπιση δικαιώματός ενόψει δικαστηρίου ή πειθαρχικού οργάνου, δ) Η επεξεργασία αφορά θέματα υγείας και εκτελείται από πρόσωπο που ασχολείται και' ενήνεμα με την παροχή υπηρεσιών υγείας και υποκείται σε καθήκον εκτελεστές ή σε συναφείς κώδικες δεοντολογίας, υπό τον όρο ότι η επεξεργασία είναι απαραίτητη για την ιατρική πρόληψη, διάγνωση, περίθαλψη ή τη διαχείριση υπηρεσιών υγείας, ε) Η επεξεργασία εκτελείται από Δημόσια Αρχή και είναι αναγκαία είτε αα) για λόγους εθνικής ασφάλειας είτε ββ) για την εξυπηρέτηση των αναγκών εγκληματολογικής ή ασφαριστικής πολιτικής και αφορά τη διακρίβωση εγκλημάτων, ποινικές καταδίκες ή μέτρα ασφαλείας είτε γγ) για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας είτε δδ) για την άσκηση δημόσιου φορολογικού ελέγχου ή δημόσιου ελέγχου κοινωνικών παροχών, σς) Η επεξεργασία πραγματοποιείται για ερευνητικούς και επιστημονικούς αποκλειστικά σκοπούς και υπό τον όρο ότι τηρείται η ανωνυμία και λαμβάνονται όλα τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων στα οποία αναφέρονται, ζ) Η επεξεργασία αφορά δεδομένα δημοσίων προσώπων, εφόσον αυτά συνδέονται με την άσκηση δημοσίου λειτουργήματος ή τη διαχείριση συμφερόντων τρίτων και πραγματοποιείται αποκλειστικά για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος. Η άδεια της αρχής χορηγείται μόνο εφόσον η επεξεργασία είναι απολύτως αναγκαία για την εξασφάλιση του δικαιώματος πληροφόρησης επί θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος καθώς και στο πλαίσιο καλλιτεχνικής έκφρασης και εφόσον δεν παραβιάζεται καθ' οιονδήποτε τρόπο το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.

20. Με μια επιφύλαξη: μπορεί από ένα δεδομένο που δεν είναι ευαίσθητο να συνάγεται έμμεσα ένα άλλο, ευαίσθητο δεδομένο. Έτσι, όταν κάποιος χρήστης διαβάζει και δανείζεται συνεχώς βιβλία π.χ. για την κατάλιψη, ενώ παράλληλα υπάρχουν και άλλα ορατά στοιχεία που θα συνηγορούσαν υπέρ μιας τέτοιας διάγνωσης για αυτόν, μπορεί κανείς να συναγάγει ότι μάλλον πάσχει από την ασθένεια. Έτσι, το αρχικό δεδομένο (ποιο βιβλίο διαβάζει) «μετατρέπεται» σε ευαίσθητο δεδομένο, για το οποίο απαιτείται η ειδική ημερομηνία του νόμου. Βλ. *Simitsis S., Kommentar zum BDSG, 5. vollig neu bearbeitete Auflage, Nomos, Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2003, 3, 291, 270.*

21. Κατά μια έρευνα του 2004 ειδικά για τις ελληνικές βιβλιοθήκες της *Στρακαντούνα Β., Επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και προστασία της ιδιωτικότητας στο σύγχρονο περιβάλλον των βιβλιοθηκών και υπηρεσιών πληροφόρησης, διαθέσιμο στο http://dlib.ionio.gr/mtheses/strakantouna_privacy.doc, τελευταία πρόσβαση 7.6.2007*, και οι τριάντα βιβλιοθήκες που συμμετείχαν στην έρευνα αυτή τηρούν ηλεκτρονικά αρχεία. Οι βιβλιοθήκες ήταν κυρίως ακαδημαϊκές (όχι μεμονωμένες, αλλά σε επίπεδο κεντρικών συστημάτων βιβλιοθηκών ακαδημαϊκών ιδρυμάτων), ερευνητικά ιδρύματα και δημόσιες βιβλιοθήκες. Τα αρχεία που δημιουργούνται συχνότερα αφορούν κυρίως λεπτομέρειες χρηστών, εγγραφές δανεισμού και εγγραφές OPAC (Online Public Access Catalogue), οι τύποι αρχείων που χρησιμοποιούνται συχνότερα αφορούν τις ίδιες κατηγορίες αρχείων, ενώ η ίδια απάντηση, με πρόσθετη των αρχείων θεματικών ενδιαφερόντων χρηστών, δόθηκε στην ερώτηση ποιοι τύποι αρχείων αρχειοθετούνται συχνότερα. Πάντως, σε ποσοστό 47% των συμμετεχόντων, διευκρίνισα ότι τα ηλεκτρονικά αρχεία των βιβλιοθηκών δεν αρχειοθετούνται, κάτι που μας αφήνει να συμπεράνουμε ότι 1 στα 2 ηλεκτρονικά αρχεία φυλάσσονται ως τέτοιο από τις βιβλιοθήκες. Σημειώνεται πάντως, *Στρακαντούνα Β., ό.π.*, ότι «...το γεγονός ότι τα ηλεκτρονικά αρχεία των βιβλιοθηκών δεν αρχειοθετούνται σε μεγάλο ποσοστό χρήζει περαιτέρω μελέτης, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν αυτό γίνεται για λόγους αποφυγής συγκέντρωσης μεγάλου όγκου προσωπικών δεδομένων (προς συμμόρφωση με τη νομοθεσία) ή γιατί οι βιβλιοθήκες δεν διαθέτουν τον εξοπλισμό για να προβούν σε αρχειοθέτηση...». Μια άλλη ερμηνεία, που όμως δεν φαίνεται πειστική για την Ελλάδα σήμερα, αλλά παρόλα αυτά μπορεί να αναφερθεί, είναι ότι οι βιβλιοθήκες ακολουθούν ασυνείδητα μάλλον μια πολιτική όπως εκείνη που έχει προτείνει η

17. Κάποιοι, κάπως αναλυτικοί, κανόνες υπάρχουν, εκτός των άλλων και στο *Ticher P., Data Protection for Library and Information Services, 2001, Europa Publications.*

18. Ο όρος «απλά» (δεδομένα) δεν υπάρχει στον νόμο, αλλά χρησιμοποιείται για να διαφοροποιήσει εκείνα τα δεδομένα που δεν είναι κατά τον νόμο αυτόν «ευαίσθητα», για λόγους συστηματικούς και μόνο.

εργαζομένων στη βιβλιοθήκη με στοιχεία όπως διευθύνσεις, τηλέφωνα, μισθοί κ.λπ.²²

Η συλλογή τέτοιων δεδομένων ειδικά από τις βιβλιοθήκες έχει ονομασθεί και «bibliomining», με την ειδικότερη έννοια της εφαρμογής στατιστικών εργαλείων σε μεγάλες συλλογές δεδομένων που έχουν σχέση με τα συστήματα των βιβλιοθηκών και με σκοπό τη στήριξη αποφάσεων ή τη δικαιολόγηση παροχής υπηρεσιών²³. Η συγκέντρωση και χρήση τους, εφόσον πρόκειται για στατιστικές φύσεως συγκεντρωτικά στοιχεία, από τα οποία δεν μπορούν πλέον να προσδιορισθούν τα υποκείμενα των δεδομένων (οι χρήστες της βιβλιοθήκης) δεν εμπίπτουν όμως στον νόμο αυτόν²⁴. Όμως για να συμβαίνει αυτό, θα πρέπει τα δεδομένα να έχουν συλλεχθεί στα πλαίσια στατιστικής έρευνας, να έχουν συγκεντρωθεί (να παρουσιάζονται ως ομαδοποιημένα αριθμητικά μεγέθη) και να εμφανίζονται κατά τρόπο ώστε να είναι ανέφικτος ο προσδιορισμός των συγκεκριμένων φυσικών προσώπων, τα οποία αφορούν τα δεδομένα αυτά. Επομένως, εάν μια βιβλιοθήκη προβεί σε στατιστική έρευνα (π.χ. με την αποστολή ερωτηματολογίων) και συλλέξει προσωπικά δεδομένα κατά τα παραπάνω, δεν έχει εφαρμογή ο Ν 2472/1997 για αυτή τη συλλογή.

Όλα αυτά τα δεδομένα, εφόσον συνδέονται με συγκεκριμένο χρήστη-υποκείμενο δεδομένων, εμπίπτουν στην έννοια του ελληνικού νόμου «προσωπικά δεδομένα» και επομένως, η επεξεργασία τους (που έχει την έννοια της οποιασδήποτε ουσιαστικά ανάμιξης με αυτά) ρυθμίζεται από τον νόμο αυτόν. Συγκεκριμένα, επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι *κάθε εργασία ή σειρά εργασιών που πραγματοποιείται, με ή χωρίς τη βοήθεια αυτοματοποιημένων μεθόδων και εφαρμόζονται σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα*²⁵. Έτσι, για παράδειγμα, και η αιτή πράξη της συμπλήρωσης της κάρτας μέλους της βιβλιοθήκης αποτελεί επεξεργασία με την έννοια της καταχώρισης δεδομένων, κατά τον Ν 2472/1997.

Πάντως, μπορεί μια βιβλιοθήκη να διατηρεί αρχείο με άτομα-χρήστες με αναηθρία, με σκοπό να τους εξυπηρετήσει ανάλογα, αλλά και επίσης (με νόμιμο πάλι σκοπό) να είναι δυνατό να καιμετρηθούν οι σχετικές ανάγκες παροχής υπηρεσιών κ.λπ. Πώς μπορούμε διαφορετικά να καταμετρήσουμε π.χ. τους τυφλούς χρήστες, ώστε να καθορίσουμε και τις ανάλογες ψηφιακές εφαρμογές στα τερματικά της βιβλιοθήκης ή τα ακουστικά βιβλία που θα αγοράσει η βιβλιοθήκη; Αυτό το αρχείο όμως είναι *αρχείο ευαίσθητων δεδομένων* (υγείας) και η τήρησή του κ.λπ. ακολουθεί τους κανόνες για τα ευαίσθητα δεδομένα. Απαιτείται για την τήρησή του άδεια²⁶ της Αρχής Προστασίας Δεδομένων, ενώ υπάρχουν ειδικές εξαιρέσεις αιού την καταρχήν απαγόρευση της δημιουργίας του²⁷. Η πιο σημαντική εδώ είναι ότι απαιτείται ρητά *γραπτή συγκατάθεση* του χρήστη με αναηθρία στην επεξεργασία των δεδομένων του από τη βιβλιοθήκη (άρθρο 7 παρ. 2α Ν 2472/1997). Και στο έγγραφο αυτό, που θα πρέπει να υπογραφεί από τον χρήστη, πρέπει να

περιέχονται στοιχεία τουλάχιστον για τον σκοπό της επεξεργασίας, τα δεδομένα ή τις κατηγορίες δεδομένων που αφορά η επεξεργασία, τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και το όνομα, την επωνυμία και τη διεύθυνση του υπεύθυνου επεξεργασίας (της βιβλιοθήκης) και του τυχόν εκπροσώπου του (π.χ. διευθυντής)²⁸. Τα ίδια ισχύουν για τη συλλογή δεδομένου το οποίο *έμμεσα* αποκαλύπτει ευαίσθητο δεδομένο, όπως εάν, για παράδειγμα, στην αίτηση για τη χορήγηση κάρτας μέλους της βιβλιοθήκης υπάρχει προς συμπλήρωση αίτημα για θέση εργασίας στη βιβλιοθήκη προορισμένη για αναπηρικό αμαξίδιο ή για χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή εξοπλισμένου με ειδικά ψηφιακά συστήματα εξυπηρέτησης τυφλών ή μερικώς βλεπόντων²⁹.

American Library Association, μετά το PATRIOT ACT, κατά την οποία, όσο λιγότερα αρχεία τηρεί η βιβλιοθήκη, τόσο λιγότερα μπορεί να της ζητηθούν να αποκαλύψει από την κρατική εξουσία, βλ. www.ala.org, Resolution on the PATRIOT ACT (μια απλή εφαρμογή, δηλαδή, της γνωστής αρχής «ουκ αν λάβεις παρά του μη έχοντος»).

22. *Pedley P.*, Essential Law for Information Professionals, Facet Publishing, 2003, 80.

23. *Nicholson S.*, The Bibliomining Process: Data Warehousing and Data Mining for Library Decision-Making, Information Technology and Libraries 22(4), 2003. *Nicholson S. & Stanton J.*, Gaining Strategic Advantage through Bibliomining: Data Mining for management Decisions in Corporate, Special, Digital and Traditional Libraries, in *Nemati H. & Barko C.*, eds. Organizational Data Mining: Leveraging Enterprise Data Resources for Optimal Performance, Hersley PA: Idea Group Publishing, 247-262. Βλ. και *Sturges P., Davis E., Deamley J., Hiffe U. & Oppenheim C.*, Privacy in the Digital Library Environment, London, Library and Information Commission Report 135 και ειδικά για την πρόσβαση στο διαδίκτυο και την ιδιωτικότητα στις βιβλιοθήκες βλ. *Sturges, P.*, Public Internet Access in Libraries and Information Services, Facet Publishing, London (2002).

24. Άρθρο 2 α Ν 2472/1997.

25. Όπως η συλλογή, η καταχώριση, η οργάνωση, η διατήρηση ή αποθήκευση, η τροποποίηση, η εξαγωγή, η χρήση, η διαβίβαση, η διάδοση ή κάθε άλλης μορφής διάθεση, η συσχέτιση ή ο συνδυασμός, η διασύνδεση, η δέσμευση (κλείδωμα), η διαγραφή, η καταστροφή (Ν 2472/1997, άρθρο 1).

26. Κατά το άρθρο 7 παρ. 5 Ν 2472/1997, η άδεια επεξεργασίας ευαίσθητων δεδομένων περιέχει απαραίτητα: α) Το ονοματεπώνυμο ή την επωνυμία ή τον τίτλο καθώς και τη διεύθυνση του υπεύθυνου επεξεργασίας και του τυχόν εκπροσώπου του, β) τη διεύθυνση που είναι εγκατεστημένο το αρχείο, γ) το είδος των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που επιτρέπεται να περιληφθούν στο αρχείο, δ) το χρονικό διάστημα για το οποίο χορηγείται η άδεια, ε) τους τυχόν όρους και προϋποθέσεις που έχει επιβάλει η Αρχή για την ίδρυση και λειτουργία του αρχείου.

27. Κατά τον Ν 2472/1997, άρθρο 7 παρ. 1. Βλ. και υποσημείωση 17.

28. Οι ίδιοι κανόνες, βέβαια, επιβάλλονται εάν μια βιβλιοθήκη τηρεί, με άδεια της Αρχής πάντοτε (εφόσον δοθεί φυσικά), αρχείο π.χ. με χρήστες κάποιας εθνικής μειονότητας ή μέλη μιας συγκεκριμένης θρησκευτικής κοινότητας.

29. Βλ. και απόφαση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων 1469/2000, στην ιστοσελίδα www.dpa.gr, η οποία αναφέρεται στις έντυπες αιτήσεις παραγγελίας εισιτηρίων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας 2004, όπου υπήρχε αίτημα για θέση προορισμένη για αναπηρικό αμαξάκι. Αυτό κρίθηκε ότι αποκαλύπτει έμμεσα το ευαίσθητο δεδομένο της αναπηρίας και επομένως, απαιτείται γραπτή συναίνεση του υποκειμένου των δεδομένων και άδεια της Αρχής για την επεξεργασία του αρχείου με τα δεδομένα αυτά.

Από το ελληνικό Σύνταγμα πάντως (άρθρο 21), αλλά και ειδικότερα τον ελληνικό Κανονισμό Λειτουργίας Βιβλιοθηκών³⁰ προκύπτει η υποχρέωση των βιβλιοθηκών να σέβονται τα άτομα με αναπηρία, ώστε να τους διατίθεται όσο το δυνατό ευρύτερη και ίση πρόσβαση στην πληροφορία.

β. Υποκείμενο των δεδομένων κατά τον νόμο είναι το φυσικό πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται τα δεδομένα και του οποίου η ταυτότητα είναι γνωστή ή μπορεί να εξακριβωθεί (άρθρο 2 γ Ν 2472/1997). Όταν εγγράφεται κανείς μέλος στη βιβλιοθήκη και συμπληρώνει, για παράδειγμα, την κάρτα μέλους, είναι και υποκείμενο των δεδομένων που περιλαμβάνονται στην κάρτα αυτή. Αρχείο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι κάθε διαρθρωμένο σύνολο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία είναι προστά με γνώμονα συγκεκριμένα κριτήρια (άρθρο 2 ε Ν 2472/1997). Τα ηλεκτρονικά ή άλλα αρχεία των βιβλιοθηκών σαφώς εμπίπτουν στην έννοια του αρχείου κατά τον νόμο. Υπεύθυνος επεξεργασίας είναι οποιοσδήποτε καθορίζει τον σκοπό και τον τρόπο επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια αρχή ή υπηρεσία ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός (άρθρο 2 ζ Ν 2472/1997). Η βιβλιοθήκη ως νομικό πρόσωπο θα πρέπει να θεωρείται και ο υπεύθυνος επεξεργασίας των δεδομένων που συλλέγονται στη βιβλιοθήκη³¹. Εκτελών την επεξεργασία είναι οποιοσδήποτε επεξεργάζεται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για λογαριασμό υπεύθυνου επεξεργασίας (άρθρο 2 η Ν 2472/1997) - ένας εργαζόμενος βιβλιοθηκονόμος, έτσι, μπορεί να είναι ο εκτελών την επεξεργασία³².

γ. Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα επιτρέπεται καταρχήν μόνον όταν το υποκείμενο των δεδομένων έχει δώσει τη συγκατάθεσή του³³. Συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων είναι κάθε ελεύθερη, ρητή και ειδική δήλωση βουλήσεως, που εκφράζεται με τρόπο σαφή, και εν πλήρη επίγνωσει και με την οποία, το υποκείμενο των δεδομένων, αφού προηγουμένως ενημερωθεί, δέχεται να αποτελέσουν αντικείμενο επεξεργασίας τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν (άρθρο 2 ια Ν 2472/1997). Η ενημέρωση αυτή περιλαμβάνει πληροφόρηση τουλάχιστον για τον σκοπό της επεξεργασίας, τα δεδομένα ή τις κατηγορίες δεδομένων που αφορά η επεξεργασία, τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, καθώς και το όνομα, την επωνυμία και τη διεύθυνση του υπεύθυνου επεξεργασίας και του τυχόν εκπροσώπου του. Η συγκατάθεση μπορεί να ανακληθεί οποτεδήποτε, χωρίς αναδρομικό αποτέλεσμα.

Σε ό,τι έχει σχέση με τις βιβλιοθήκες επομένως, πρέπει να τηρούνται οι παραπάνω διατάξεις του νόμου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι πρέπει ο κάθε χρήστης, όταν εγγράφεται μέλος, να ενημερώνεται απαραίτητα προφορικά για τα παραπάνω. Μπορεί να παραλαμβάνει πριν την εγγραφή

του, για παράδειγμα, ένα έγγραφο που να περιέχει αυτές τις πληροφορίες³⁴. Από την άλλη μεριά, η συγκατάθεση δεν απαιτείται όταν τα δεδομένα παρέχονται στα πλαίσια εκτέλεσης σύμβασης, στην οποία συμβαλλόμενο μέρος είναι υποκείμενο δεδομένων: όταν η σχέση χρήστη-βιβλιοθήκης είναι συμβατική, δεν απαιτείται αυτή η συγκατάθεση, η οποία αποτελεί όμως τον κανόνα. Υπάρχουν, βέβαια, πολλές περιπτώσεις όπου η σχέση χρήστη-βιβλιοθήκης οπωσδήποτε είναι συμβατική, όπως συμβαίνει για παράδειγμα, όταν εγγράφεται κάποιος συνδρομητής σε μια ψηφιακή βιβλιοθήκη, όπως η βάση (νομικών) δεδομένων Νόμος. Εκεί η σύμβαση θα πρέπει να χαρακτηρίζεται τις περισσότερες φορές σύμβαση παραχώρησης χρήσης³⁵ (της βάσης δεδομένων της ψηφιακής βιβλιοθήκης). Η σύμβαση φοιτητή, που δανείζεται βιβλίο και της ακαδημαϊκής

30. Βλ. αναλυτικά Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Η πρόσβαση στην πληροφορία για τα άτομα με αναπηρία, *IonEmi* 2006, 6, σελ. 34επ.

31. Βλ. και Στρακαντούνα/Β., Πισκοπάνη Α.Μ./Μπίρου Α., Προσωπικά δεδομένα και βιβλιοθήκες: δικαιοί και δεοντολογικοί κανόνες, *ΧρΔ Ζ/2007*, 281, 283 «...όταν για τους σκοπούς λειτουργίας μιας βιβλιοθήκης συλλέγονται πληροφορίες από τις οποίες προσδιορίζεται φυσικό πρόσωπο εν ζωή, η βιβλιοθήκη θεωρείται από τον νόμο ως "υπεύθυνος επεξεργασίας" ...».

32. «Τρίτος» είναι κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια αρχή ή υπηρεσία, ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός, εκτός από το υποκείμενο των δεδομένων, τον υπεύθυνο επεξεργασίας και τα πρόσωπα που είναι εξουσιοδοτημένα να επεξεργάζονται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, εφόσον ενεργούν υπό την άμεση εντολή ή για λογαριασμό του υπεύθυνου επεξεργασίας (Ν 2472/1997, άρθρο 2θ). «Αποδέκτης» είναι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, η δημόσια αρχή ή υπηρεσία ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός, στον οποίο ανακοινώνονται ή μεταδίδονται τα δεδομένα, ανεξαρτήτως αν πρόκειται για τρίτο ή όχι (Ν 2472/1997, άρθρο 2ι).

33. Κατ' εξαίρεση επιτρέπεται (άρθρο 5 παρ. 2 Ν 2472/1997) η επεξεργασία (των απλών δεδομένων) και χωρίς τη συγκατάθεση, όταν: α) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση σύμβασης, στην οποία συμβαλλόμενο μέρος είναι υποκείμενο δεδομένων ή για τη λήψη μέτρων κατόπιν αιτήσεως του υποκειμένου κατά το προσυμβατικό στάδιο, β) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκκλήρωση υποχρεώσεως του υπεύθυνου επεξεργασίας, η οποία επιβάλλεται από τον νόμο, γ) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για τη διαφύλαξη ζωτικού συμφέροντος του υποκειμένου, εάν αυτό τελεί σε φυσική ή νομική αδυναμία να δώσει τη συγκατάθεσή του, δ) Η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση έργου δημόσιου συμφέροντος ή έργου που εμπίπτει στην άσκηση δημόσιας εξουσίας και εκτελείται από δημόσια αρχή ή έχει ανατεθεί από αυτή είτε στον υπεύθυνο επεξεργασίας είτε σε τρίτο, στον οποίο γνωστοποιούνται τα δεδομένα, ε) Η επεξεργασία είναι απολύτως αναγκαία για την ικανοποίηση του έννομου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή ο τρίτος ή οι τρίτοι, στους οποίους ανακοινώνονται τα δεδομένα και υπό τον όρο ότι τούτο υπερρέκει προφανώς των δικαιωμάτων και συμφερόντων των προσώπων στα οποία αναφέρονται τα δεδομένα και δεν θίγονται οι θεμελιώδεις ελευθερίες αυτών.

34. Άλλες δυνατότητες είναι να συμπεριληφθούν αυτές οι πληροφορίες σε εκδόσεις της βιβλιοθήκης προς τους χρήστες (π.χ. εφημερίδα κ.λπ.), να αποσταλούν μαζί με ένα γράμμα καλωσορίσματος κ.ά., («welcome letter») σε κάθε νέο χρήστη, να υπάρχουν ανατυπώσεις σε εμφανή σημεία της βιβλιοθήκης, βλ. *Ticher P., Data Protection for Library and Information Services*, 2001, 19επ. Ως προς το δικαίωμα ενημέρωσης ως δικαίωμα του υποκειμένου βλ. παρακάτω.

35. Βλ. ad hoc Μαρίνο Μ., Παραχώρηση χρήσης βάσεων δεδομένων, *ΕΕμπΔ* 1998, 16.

βιβλιοθήκης που το δανείζει είναι, όμως, χρησιδάνειο³⁶, ενώ εάν ο δανεισμός ενός βιβλίου γίνεται με αντάλλαγμα, τότε πρόκειται για τη σύμβαση του δανείου. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις πάντως (σύμβαση παραχώρησης χρήσης, χρησιδάνειο, δάνειο), οι σχέσεις είναι συμβατικές και επομένως, τα προσωπικά δεδομένα που απαιτείται να καταχωρήσει η βιβλιοθήκη (ψηφιακή ή μη) για την εκτέλεση της σύμβασης παραχωρούνται κατά κανόνα χωρίς να απαιτείται η συγκατάθεση του άρθρου 5 Ν 2472/1997.

Ανακύπτει βέβαια το ερώτημα εδώ, για ποια ακριβώς δεδομένα θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι δεν απαιτείται η συγκατάθεση, λόγω της σύμβασης-όχι βέβαια για οποιαδήποτε, επειδή πρόκειται για επεξεργασία στα ιχλαίσια σύμβασης, αλλά για εκείνα τα δεδομένα για τα οποία είναι εύλογο να ζητηθεί η καταχώρισή τους λόγω της σύμβασης και οπωσδήποτε, ιδιαίτερη μεταχείριση απολαμβάνουν τα ευαίσθητα δεδομένα³⁷. Αλλά ο περιορισμός αυτός προκύπτει και από άλλες αρχές της προστασίας δεδομένων, όπως η αρχή της προσφορότητας των δεδομένων προς τους σκοπούς της επεξεργασίας (άρθρο 4 παρ. 1β Ν 2472/1997: τα δεδομένα πρέπει να είναι πρόσφορα σε σχέση με τον σκοπό της επεξεργασίας, και άρα, κατάλληλα για την εξυπηρέτησή του).

Αλλά και εάν για κάποιο λόγο, δεν υφίσταται συμβατική σχέση, η επίκληση της εξαιρέσης υπό (3) της παρ. 2 του άρθρου 5 του Ν 2472/1997 μπορεί να στηρίξει μια επεξεργασία χωρίς συγκατάθεση προσωπικών δεδομένων: όταν δηλαδή αυτή είναι «...απολύτως αναγκαία για την ικανοποίηση του έννομου συμφέροντος που επιδιώκει ο υπεύθυνος επεξεργασίας...και υπό τον όρο ότι τούτο υπερρέχει προφανώς των δικαιωμάτων και συμφερόντων των προσώπων στα οποία αναφέρονται τα δεδομένα και δεν τίγονται οι θεμελιώδεις ελευθερίες αυτών»³⁸. Προκύπτει δηλαδή ότι εάν πραγματικά η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων από τη βιβλιοθήκη είναι απολύτως αναγκαία κατά τα παραπάνω, τότε δεν χρειάζεται να ληφθεί συγκατάθεση του υποκειμένου τους σε σχέση με την επεξεργασία αυτή. Αλλά για να καταλήξει κανείς σε κάποια σχετική ερμηνεία, πρέπει να έχει στη διάθεσή του συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά (είδος προσωπικού δεδομένου, εξειδίκευση της απόλυτης ανάγκης επεξεργασίας για τη βιβλιοθήκη κ.λπ.).

Σημειώνεται³⁹ πάντως ότι, ακόμη κι εάν υπάρχουν νόμιμοι λόγοι μη λήψης της συγκατάθεσης στην επεξεργασία προσωπικών δεδομένων στις περιπτώσεις αυτές, η καλή πρακτική υπαγορεύει, όπου αυτό είναι εφικτό, αυτή η συγκατάθεση να αναζητείται και να εξασφαλίζεται.

δ. Τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για να τύχουν νόμιμης επεξεργασίας πρέπει να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς και να υφίστανται θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία ενόψει των σκοπών αυτών. Ενδεικτικά, ως σκοποί χρήσης ηλεκτρονικών αρχείων, που τηρούνται στις ελληνικές

βιβλιοθήκες, αναφέρονται⁴⁰ «ανακλήσεις και υπενθυμίσεις (86%), έλεγχος κυκλοφορίας υλικού μεταξύ των χρηστών (63%), υπηρεσίες τρέχουσας ενημέρωσης (62%), έλεγχος διαδανεισμού (50%), έλεγχος αποθέματος (36,6%), έλεγχος παροχής ψηφιακής πληροφόρησης και έλεγχος επισκεπτόμενων ιστοσελίδων και υπηρεσίες μάρκετινγκ βιβλιοθήκης (26,6%), έκδοση στατιστικών στοιχείων και έλεγχος χρήσης υπηρεσιών (2%)». Οι σκοποί αυτοί που αναφέρονται από τις βιβλιοθήκες πληρούν την προϋπόθεση της νομιμότητας, καθώς αφορούν την εύρυθμη λειτουργία τους, την πιο αποτελεσματική διοίκησή τους και τελικά, την επιτυχέστερη επίτευξη των στόχων των βιβλιοθηκών.

ε. Τα δεδομένα που συλλέγονται πρέπει να είναι συναφή, πρόσφορα, και όχι περισσότερα από όσα κάθε φορά απαιτείται εν όψει των σκοπών της επεξεργασίας, να είναι ακριβή και, εφόσον χρειάζεται, να υποβάλλονται σε ενημέρωση (άρθρο 4 παρ. 1 Ν 2472/1997). Πρέπει επίσης να διατηρούνται σε μορφή που να επιτρέπει τον προσδιορισμό της ταυτότητας των υποκειμένων τους μόνο κατά τη διάρκεια της περιόδου που απαιτείται, κατά την κρίση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων, για την πραγματοποίηση των σκοπών της συλλογής τους και της επεξεργασίας τους.

Είναι ζήτημα ερμηνείας ποια δεδομένα θα κριθούν ως μη πρόσφορα για την εκτέλεση του σκοπού της επεξεργασίας της βιβλιοθήκης και ποια, αντίθετα, δεν θα πρέπει να καταχωρίζονται, με βάση τους κανόνες αυτούς. Για παράδειγμα, είναι εύλογο να ζητείται ο αριθμός φαξ του χρήστη στο σπίτι του (εκτός από διεύθυνση, τηλέφωνο κ.λπ.); Η παροχή αυτής της πληροφορίας είναι συμβατή με τον σκοπό της επεξεργασίας στη βιβλιοθήκη, ο οποίος στη συγκεκριμένη

36. Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 672/2005, ΕλλΔνη 1491/2005, «...από το άρθρο 810, συνδυαζόμενο και με το άρθρο 361 ΑΚ, συνάγεται ότι με την περιλαμβανόμενη στις τε κτηριζόμενες συμβάσεις ενοχική σύμβαση του χρησιδανείου ο ένας από τους συμβαλλομένους, αποκαλούμενος χρήστης, έχοντας τη χρήση κάποιου πράγματος, παραχωρεί στον άλλον, αποκαλούμενο χρησόμενο, το πράγμα κατά τη χρήση του, χωρίς αντάλλαγμα και αυτός αναλαμβάνει την υποχρέωση να αποδώσει σε εκείνον το πράγμα κατά τη χρήση του μετά τη λήξη της σύμβασης, η οποία λήξη μπορεί να συμφωνηθεί μεταξύ τους ως επερχόμενη σε πρώτο εκ μέρους του χρήστη ζήτηση αποδόσεως του πράγματος...». Αυτό ισχύει στην περίπτωση του δανεισμού εδώ του βιβλίου χωρίς αντάλλαγμα, όπως συμβαίνει στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες που δανείζουν βιβλία στους φοιτητές κ.λπ.

37. Βλ. και παραπάνω, απόφαση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων 1469/2000, όπου το έμμεσο αποκαλυπτόμενο ευαίσθητο δεδομένο της αναπηρίας δεν μπορεί να συλλεγεί νόμιμα παρά μόνο μετά από έγγραφη συγκατάθεση του υποκειμένου και μετά από άδεια της Αρχής, προφανώς άσχετα από το γεγονός ότι η αγορά του εισιτηρίου για τους Ολυμπιακούς Αγώνες είναι, βέβαια, σύμβαση.

38. Βλ. και Ticher P., ό.π., σελ. 25.

39. «...Αποτελεί καλή πρακτική να αναζητείται η συγκατάθεση όπου αυτό είναι εφικτό...», Ticher P., ό.π., σελ. 23.

40. Στρακαντώνη Β., ό.π. «...Στην πλειονότητά τους οι βιβλιοθήκες δημιουργούν αρχεία με σκοπό τη διαχείριση και τον έλεγχο της κυκλοφορίας του υλικού, ένα πολύ μικρό ποσοστό χρησιμοποιεί αυτά για παροχή υπηρεσιών εμπρόσθετης αξίας...».

περίπτωση είναι να μπορεί να βρεθεί ο χρήστης για να επιστρέψει το βιβλίο που δανείστηκε;

Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων, η οποία δεν φαίνεται να έχει ασχοληθεί ειδικά με τα προσωπικά δεδομένα στις βιβλιοθήκες, έχει στις αποφάσεις της προβεί σε μια ιδιαίτερα, νομίζω, αυστηρή ερμηνεία σε παρόμοιες περιπτώσεις. Έχει κρίνει, για παράδειγμα, όταν τέθηκε το ερώτημα εάν οι δήμοι δικαιούνται να αναζητούν και να αναγράφουν το θρήσκευμα στις ληξιαρχικές πράξεις τους, ότι «...η αναγραφή οποιουδήποτε άλλου στοιχείου που δεν ανταποκρίνεται στο σκοπό της επεξεργασίας, ήτοι, στη συγκεκριμένη περίπτωση, στην πιστοποίηση της αστικής κατάστασης των προσώπων, είναι περιττή και ως εκ τούτου παράνομη...» (Απόφαση 134/2001⁴¹) ενώ, και πάλι ενδεικτικά, σε υπόθεση όπου για να εκδοθεί μειωμένο εισιτήριο σε κατοίκους νησιών κάτω των 3.100 κατοίκων, κρίθηκε ότι αρκεί η απλή επίδειξη της ταυτότητας και του εκκαθαριστικού της εφορίας στον αρμόδιο υπάλληλο και ότι η απαίτηση να κατατεθούν αντίγραφα τους στη ναυτιλιακή εταιρεία υπερβαίνει τον σκοπό της επεξεργασίας⁴². Αλλά και οι πολύ γνωσιές υποθέσεις για την αναγραφή ή μη διαφόρων οικειών στις ταυτότητες⁴³ μας κατευθύνουν προς μια αυστηρή ερμηνεία του νόμου ως προς ποιο δεδομένο είναι αναγκαίο για τον σκοπό της επεξεργασίας⁴⁴. Οποσδήποτε μια φωτογραφία της κάρτας-μέλους του χρήστη, η οποία τηρείται όμως σε ειδική βάση δεδομένων της βιβλιοθήκης για λόγους ταυτοποίησης κάθε φορά που ο χρήστης προσέρχεται στη βιβλιοθήκη είναι παράνομη επεξεργασία⁴⁵. Πάντως, η συλλογή της διεύθυνσης των γονέων ενός φοιτητή που όμως δεν συγκατοικεί με αυτούς και θέλει να γίνει μέλος της βιβλιοθήκης δεν φαίνεται να ζητείται νόμιμα με βάση τα παραπάνω⁴⁶. Το ίδιο θα πρέπει να γίνει δεκτό και για τη χρονολογία γέννησης του υποψήφιου χρήστη: η ταυτοποίηση των προσώπων που είναι μέλη της βιβλιοθήκης δεν απαιτεί τη χρονολογία γέννησης, καθώς άλλα στοιχεία, όπως όνομα πατέρα ή (και) μητέρας είναι πολύ πιο σημαντικά για τον σκοπό αυτό⁴⁷.

Έτσι φαίνεται πάρα πολύ «ξένο» προς την ελληνική νομική πραγματικότητα σήμερα, το σύστημα που προτείνεται από το 1992 ως πρότυπο για τα αρχεία χρηστών, τηρούμενα στις βιβλιοθήκες, στις ΗΠΑ από τον οργανισμό «εθνικών προτύπων πληροφορίας» (National Information Standards Organization). Ο οργανισμός έχει προτείνει⁴⁸ ένα πρότυπο αρχείου για τους χρήστες που θα πρέπει να περιέχει όλα τα παρακάτω δεδομένα (εκτός πολλών άλλων): αριθμούς διαβατηρίων ή visa, αριθμός στρατιωτικής ταυτότητας⁴⁹, αριθμός κοινωνικής ασφάλειας (social security number), αριθμός διπλώματος οδήγησης, διεύθυνση εργοδότη, ύψος εργασίας (π.χ. «διευθυντής»), πλεκτρονική διεύθυνση, αριθμός φαξ, (ακόμη) και μητρική γλώσσα⁵⁰. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα μεγάλο αρχείο δεδομένων, το οποίο, σε όσους έχουν ελάχιστη γνώση των βασικών διατάξεων της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 95/46/ΕΚ για την προστασία του

41. www.dpa.gr.
42. ΑΠΔΠΧ 24/2003, www.dpa.gr. Πάντως εγείρεται ένα ζήτημα εδώ, πώς η εταιρεία μπορεί να ελέγξει μετά, όταν δεν υπάρχει αντίγραφο εκκαθαριστικού/ταυτότητας, έναν υπάλληλο που θα δηλώσει ψευδώς ότι είδε ταυτότητα και εκκαθαριστικό, αλλά εξέδωσε σε γνωστό του, για παράδειγμα, ένα παρανόμως μειωμένο εισιτήριο.
43. ΑΠΔΠΧ Απόφαση με Αριθ. Πρωτ. 510/17/15.5.2000, www.dpa.gr, εκτός ταυτοτήτων το δακτυλικό αποτύπωμα του υποκειμένου, το ονοματεπώνυμο του/της συζύγου, το επάγγελμα, η υπηκοότητα-θαγένεια, η κατοικία, το θρήσκευμα, καθώς κρίθηκε ότι υπερβαίνουν τον σκοπό της επεξεργασίας που είναι η πιστοποίηση της ταυτότητας ενός προσώπου. Οι προσφυγές κατά του σχετικού νόμου απερρίφθησαν από το Συμβούλιο της Επικρατείας. Βλ. αναλυτικά Νικολόπουλο Π., Προβληματισμοί για την απόληψη του θρησκευτήματος από τις ταυτότητες. Με απόφαση της ΣτΕ Ολ 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286/2001, ΤσΣ 2001, 5.
44. Κατά την απόφαση 17/2004 μάλιστα της Αρχής Προστασίας Δεδομένων, βλ. www.dpa.gr, το «αναγκαίο» της διάταξης του άρθρου 5 παρ. 2 περ. ε του Ν 2472/1997 (κορήγηση των προσωπικών δεδομένων [ευαίσθητων ή μη] είναι καταρχήν επιτρεπτή, εφόσον αυτή είναι αναγκαία και πρόσφορη για την αναγνώριση, άσκηση ή υπεράσπιση δικαιώματος ενώπιον δικαστηρίου) ερμηνεύθηκε ως απόλυτα αναγκαίο: «...θα πρέπει να σημειωθεί ότι η διαπίστωση των σωματικών ανιών βλαβών μπορεί να γίνει με άλλα αιθοδικτικά μέσα π.χ. ιατρική πραγματογνωμοσύνη, ώστε να μην είναι απολύτως αναγκαία, η κορήγηση των αιτούμενων στοιχείων από αρχείο, του οποίου ο σκοπός είναι βέβαια τελείως διάφορος της αιτούμενης επεξεργασίας...». Απόφαση 17/2004, ό.π. Ο αιτών και εναγόμενος ως υπεύθυνος σωματικών βλαβών είχε ζητήσει από τη Γυμναστική Ακαδημία, όπου φοιτούσε ο ενάγοντας, αντίγραφα αρχείων από τα οποία προέκυπτε η (πολύ καλή) σωματική του κατάσταση (ενώ ισχυριζόταν στην αγωγή του ότι ήταν αναπηρικός και δεν θα μπορούσε να ασκείσει ποιν το επάγγελμα του γυμναστή). Το Πανεπιστήμιο ζήτησε τη γνώμη της Αρχής σχετικά.
45. Επιχείρημα από την απόφαση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων 48/2005, www.dpa.gr.
46. Στις ΗΠΑ, πάντως, αναφέρεται ότι οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες ζητούν αυτό το δεδομένο, καθώς οι φοιτητές αλλάζουν κατοικία πολύ συχνά, ενώ οι δημόσιες βιβλιοθήκες συνήθως ζητούν πληροφορίες για συγγενείς των χρηστών, όπως τα παιδιά τους. Βλ. *Seaman S.*, ό.π.
47. Βλ. και σχετική απόφαση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων 1469/2000, www.dpa.gr.
48. National Information Standards Organization, Proposed American National Standard Patron Record Data Elements, ANSI/NISO Z39.69-1997, National Information Standards Organization, 1992, p. 8-13. Για το πρότυπο αυτό και την εξέλιξη του βλ. *Mark H. Needleman*, Standards for the Global Information Infrastructure (GII) - A Review of Recent Developments, Ongoing Efforts, Future Directions and Issues, στο <http://darkwing.uoregon.edu/~felsing/ala/needleman.html>.
49. Στις ΗΠΑ δεν υπήρχε μέχρι το REAI ID ACT του 2005 νομοθεσία που να επιβάλλει μια «αστυνομική» ταυτότητα όπως π.χ. στην Ελλάδα. Αντί αυτής χρησιμοποιείται το δίπλωμα οδήγησης ή άλλα δημόσια έγγραφα, αλλά μετά τον παραπάνω νόμο, επιβάλλεται η χρήση της ταυτότητας αυτής, με εφαρμογή από τις 11.5.2008, ενώ εκτός άλλων φορέων, αλλά και ολόκληρων Πολιτειών, η Αμερικανική Ένωση Βιβλιοθηκών αντέδρασε έντονα, εκδίδοντας και σχετικό ψήφισμα, βλ. AIA Resolution on Privacy and Standardized Driver's License and Personal Identification Cards, <http://www.ala.org/ala/washoff/woissues/civilliberties/privacy/privacy.cfm#real>, όπου δηλώνεται, ανάμεσα σε άλλα, ότι υπάρχουν σοβαροί κίνδυνοι κατασκευής βάσεων δεδομένων για τους πολίτες, με προφίλ πολιτών, λόγω των νόμων, τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για άλλους σκοπούς από εκείνους για τους οποίους συλλέχθηκαν. Η έλλειψη μέχρι τώρα, πάντως, επιβολής μιας ταυτότητας για τους Αμερικανούς πολίτες έχει επικριθεί ως επικίνδυνη για τη δημόσια ασφάλεια, χωρίς να δικαιολογείται επαρκώς από κάποιον υπέροχο συμφέρον, βλ. *Etzioni A.*, The Limits of Privacy, Basic Books, 1999, τέταρτο κεφάλαιο, σελ. 103 επ.
50. Βλ. αναλυτικά *Seaman S.*, ό.π.

ατόμου από την παράνομη επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, δεν μπορεί παρά να προκαλεί μια αυτόματη αρνητική αντίδραση.

Σημειώνεται⁵¹ πάντως ότι υπάρχουν νόμιμοι λόγοι που αυτά τα δεδομένα είναι αναγκαία για τις βιβλιοθήκες, όπως η ελπίδα ότι η συλλογή θα οδηγήσει σε καλύτερες αποφάσεις των διοικήσεων των βιβλιοθηκών. Αν μπορεί να διαπιστωθεί, π.χ., πότε η βιβλιοθήκη έχει τον μεγαλύτερο φόρτο εργασίας, μέσω της καταγραφής των ωρών που επισκέπτονται οι περισσότεροι χρήστες τη βιβλιοθήκη, τότε είναι δυνατός και ο πιο ορθολογικός καταμερισμός της εργασίας του προσωπικού κ.λπ.⁵², πράγμα που με τη σειρά του σημαίνει μια πολύ αναγκαία μείωση κόστους για τη βιβλιοθήκη. Η τελική ιδέα είναι, πάντως, η κατασκευή ενός κοινού δικτύου για τις βιβλιοθήκες, όπου π.χ. ένας χρήστης από μια Πολιτεία θα επισκέπτεται τη βιβλιοθήκη άλλης Πολιτείας και θα δανείζεται εύκολα και γρήγορα ένα βιβλίο εκεί. Αυτό απαιτεί, βέβαια, πλήρη πρόσβαση της δεύτερης βιβλιοθήκης στα ηλεκτρονικά αρχεία χρηστών της δεύτερης και σημαίνει, αντίστροφα, ότι ένας βιβλιοθηκονόμος στη βιβλιοθήκη του Ohio θα μπορεί να γνωρίζει ποιο βιβλίο δανείστηκε χρήστης στη βιβλιοθήκη του Cleveland. Κι ενώ υπάρχουν στοιχεία ότι το σύστημα έχει ξεκινήσει να εφαρμόζεται σε κάποιες Πολιτείες, είναι πολλά βέβαια τα ερωτηματικά που προκύπτουν για το τελικό αποτέλεσμα μια ομοιόμορφης υιοθέτησής του ως προς την εξισορρόπηση των αντιτιθέμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων. Μια πρώτη σχετική παρατήρηση για τα ελληνικά δεδομένα είναι, πάντως, ότι κάθε διασύνδεση ηλεκτρονικών αρχείων προϋποθέτει, εκτός των άλλων, σχετική άδεια της Αρχής Προστασίας Δεδομένων (άρθρο 8 Ν 2472/1997)⁵³.

στ. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας υποχρεούται να γνωστοποιήσει εγγράφως στην Αρχή, τη σύσταση και λειτουργία αρχείου ή την έναρξη της επεξεργασίας. Έτσι, οι βιβλιοθήκες ως υπεύθυνοι επεξεργασίας των δεδομένων οφείλουν να προβούν στις γνωστοποιήσεις αυτές, κατά τους όρους του νόμου. Πάντως, κατά την έρευνα του 2004 σε τριάντα ελληνικές βιβλιοθήκες⁵⁴, δηλώνεται ότι δεν υπάρχει υπεύθυνος επεξεργασίας δεδομένων στη βιβλιοθήκη (ποσοστό απαντήσεων 90%), ενώ προκύπτει από την ίδια πηγή ότι οι βιβλιοθήκες δεν έχουν προβεί στην απαιτούμενη κατά τον νόμο γνωστοποίηση τήρησης αρχείου προσωπικών δεδομένων⁵⁵.

Επειδή η υποχρέωση γνωστοποίησης οπωσδήποτε αποτελεί μια διαδικασία που επιβαρύνει τους υπόχρεους⁵⁶ (αλλά βέβαια, και την ίδια την Αρχή Προστασίας Δεδομένων⁵⁷), ερωτάται εάν μπορεί μια βιβλιοθήκη να απαλλαγεί νόμιμα από την υποχρέωση αυτή. Με το άρθρο 7Α περ. 1β Ν 2472/1997 «ο υπεύθυνος επεξεργασίας απαλλάσσεται από την υποχρέωση γνωστοποίησης του άρθρου 6 και από την υποχρέωση λήψης άδειας του άρθρου, όταν η επεξεργασία αφορά πελάτες ή προμηθευτές, εφόσον τα δεδομένα δεν διαβιβάζονται ούτε κοινοποιούνται σε τρίτους». Εάν η

έννοια «χρήστης βιβλιοθήκης» ερμηνευθεί ως εμπίπτουσα, κατ' αναλογία, στη διάταξη αυτή, λόγω του σκοπού της διάταξης, απαλλάσσεται η βιβλιοθήκη από την υποχρέωση της γνωστοποίησης, εφόσον τα δεδομένα βέβαια δεν διαβιβάζονται ή κοινοποιούνται σε τρίτους. Για να γίνει αυτό πάντως θα πρέπει να δεχθούμε ότι όπως, για παράδειγμα, οι ελεύθεροι επαγγελματίες έχουν «πελάτες» στους οποίους παρέχουν τις υπηρεσίες τους με αμοιβή, έτσι και οι βιβλιοθήκες έχουν χρήστες - «πελάτες», στους οποίους παρέχουν υπηρεσίες πληροφόρησης. Στην αγγλική γλώσσα πάντως, ο όρος «χρήστης» (βιβλιοθήκης) αποδίδεται με τη λέξη «patron», λέξη της οποίας συνώνυμο είναι, εκτός άλλων, η λέξη «customer», δηλαδή πελάτης. Άλλωστε, οι βιβλιοθήκες και οι υπηρεσίες πληροφόρησης παρέχουν υπηρεσίες πληροφόρησης, ενώ οι παρέχοντες υπηρεσίες οπωσδήποτε περιλαμβάνονται σε εκείνους που μπορούν να απαλλαγούν από την υποχρέωση γνωστοποίησης κατά τα παραπάνω. Η ερμηνεία αυτή πρέπει νομίζω να γίνει δεκτή το λιγότερο ως προς τις βιβλιοθήκες, οι οποίες παρέχουν υπηρεσίες με συνδρομή (π.χ. ψηφιακές βάσεις δεδομένων που εξυπηρετούν συνδρομητές).

Μια άλλη ερμηνεία θα μπορούσε, ενδεχομένως, επίσης να απαλλάξει τις βιβλιοθήκες από την υποχρέωση γνωστοποίησης: κατά το άρθρο 7Α παρ. 1 δ και παρ. ε, απαλλάσσονται από την υποχρέωση γνωστοποίησης επαγγελματίες όπως οι ιατροί, φαρμακοποιοί, νοσοκόμοι, δικηγόροι, συμβολαιογράφοι κ.λπ. επειδή ήδη δεσμεύονται από το εταγγελματικό αιόρρητο του άρθρου 371 ΠΚ. Για τον λόγο αυτόν όμως, προκρίνει ότι και άλλοι επαγγελματίες που επίσης δεσμεύονται (ήδη) από το αιόρρητο αυτό (το μείζον), επίσης απαλλάσσονται από την (ελάχιστη) υποχρέωση της γνωστοποίησης. Όμως οι βιβλιοθηκονόμοι συμπεριλαμβάνονται στους επαγγελματίες αυτούς⁵⁸: ο σεβασμός της ιδιωτικότητας των χρηστών ήταν πάντοτε μια σταθερή αρχή της άσκησης του επαγγέλματος, ενώ και ο

51. Ο.π.

52. Ο.π.

53. Βλ. *Κυράκωστα Ι.*, Προστασία της Ιδιωτικότητας στην Κοινωνία της Πληροφορίας, ΔιΜΜΕ 1/2004, 54, 57, *Τουνοπούλα*, Η διασύνδεση αρχείων στο Ν 2472/1997, ΝοΒ 1997, 1242επ.

54. *Στρακαντούνα Β.*, ό.π.

55. *Στρακαντούνα Β.*, ό.π., βλ. στα Συμπεράσματα.

56. Για τον λόγο αυτόν άλλωστε, τροποποιήθηκε και ο Ν 2472/1997 και προστέθηκε, εκτός των άλλων, με το άρθρο 8 παρ. 4 του Ν 2819/2000, τρία χρόνια μετά την εισαγωγή του νόμου και το άρθρο 7Α, που απαλλάσσει συγκεκριμένες κατηγορίες υπευθύνων επεξεργασίας από την υποχρέωση γνωστοποίησης. Έτσι, ενώ το έτος 2000, οι γνωστοποιήσεις ήταν 65.000, το έτος 2002, μετά την εισαγωγή του άρθρου 7Α, ήταν 238, βλ. Επίσημο Έκθεση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων έτους 2003, www.dpa.gr.

57. Η οποία έχει ρητά εκφράσει το δυσβάσταχτο βάρος της διαχείρισης των γνωστοποιήσεων, όταν μάλιστα αυτές είναι και περιττές, βλ. Επίσημο Έκθεση Αρχής Προστασίας Δεδομένων 2000, σελ. 11, στο www.dpa.gr.

58. Βλ. πιο αναλυτικά, *Κανελλοπούλου-Μπότη Μ.*, Διαδίκτυο, Βιβλιοθήκες και η προστασία του αιόρρητου, ό.π., υπ. 14.

(ελληνικός) Κώδικας Δεοντολογίας του Βιβλιοθηκονόμου ορίζει στο άρθρο 1.5 ότι «ο βιβλιοθηκονόμος εγγυάται την εμπιστευτική παροχή της πληροφορίας και των πηγών που επιθυμεί ο χρήστης»⁵⁹. Άλλωστε στις ΗΠΑ, για παράδειγμα, υπάρχουν σχεδόν σε κάθε Πολιτεία νόμοι που επιβάλλουν το απόρρητο για τα αρχεία χρηστών βιβλιοθηκών⁶⁰. Άρα, οι βιβλιοθηκονόμοι δεσμεύονται από την υποχρέωση απορρήτου, λόγω του επαγγέλματός τους και επομένως, όπως οι άλλες κατηγορίες επαγγελματιών που επίσης δεσμεύονται από το απόρρητο, δεν υπέχουν υποχρέωση γνωστοποίησης τήρησης αρχείου στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων.

Πάντως, επειδή η Αρχή Προστασίας Δεδομένων δεν φαίνεται να έχει απαντήσει ως προς το ερώτημα αυτό, και επομένως, κάθε ερμηνεία παρατίθεται εδώ βέβαια με επιφύλαξη, η πιο ασφαλής οδός είναι, προς το παρόν, για τις βιβλιοθήκες να προβαίνουν στη γνωστοποίηση που προβλέπει ο νόμος.

ζ. Δικαιώματα του χρήστη της βιβλιοθήκης σε σχέση με τα προσωπικά του δεδομένα. Ο χρήστης της βιβλιοθήκης έχει, ως υποκείμενο των δεδομένων του και με βάση τα άρθρα 11, 12 και 13 του τρίτου κεφαλαίου του Ν 2472/1997, τα εξής δικαιώματα: δικαίωμα ενημέρωσης, δικαίωμα πρόσβασης και δικαίωμα αντίρρησης⁶¹.

Ως προς το δικαίωμα ενημέρωσης, η βιβλιοθήκη ως υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει κατά τη συλλογή των δεδομένων να ενημερώσει ως προς τουλάχιστον τα εξής στοιχεία: την ταυτότητά του (π.χ. «ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη του Πολυτεχνείου Κρήτης»), τον σκοπό της επεξεργασίας (π.χ. τα προσωπικά δεδομένα συλλέγονται για την εύρυθμη λειτουργία της βιβλιοθήκης, τη δυνατότητα υιενθύμισης και ανάκλησης τεκμηρίων κ.λπ.), τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών της επεξεργασίας και την ύπαρξη του δικαιώματος πρόσβασης. Η ενημέρωση δεν απαιτείται να είναι έγγραφη, αλλά να γίνεται με πρόσφορο τρόπο και να είναι σαφής. Πάντως, όταν η επεξεργασία των δεδομένων γίνεται χωρίς τη συγκατάθεση των υποκειμένων τους (όπως τονίστηκε παραπάνω ότι μπορεί να γίνει για τους χρήστες βιβλιοθηκών), τότε η ενημέρωση μπορεί να γίνει με την ανάρτηση μιας πινακίδας, με διάθεση έντυπου υλικού, με μια σημείωση στην αίτηση εγγραφής μέλους της βιβλιοθήκης, με μια επισήμανση στην ιστοσελίδα της ψηφιακής βιβλιοθήκης κ.λπ.

Επιπλέον, ο χρήστης της βιβλιοθήκης έχει δικαίωμα πρόσβασης στα δεδομένα που τηρεί η βιβλιοθήκη για αυτόν και μπορεί να το ασκήσει, αιτούμενος (προφορικά ή εγγράφως) να του χορηγηθούν από τη βιβλιοθήκη, εγγράφως και χωρίς καθυστέρηση και με τρόπο εύληπτο και σαφή τα εξής:

i. όλα τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που διαθέτει η βιβλιοθήκη και τον αφορούν και την προέλευσή τους (π.χ. αρχική συλλογή δεδομένων ταυτότητας χρήστη με σκοπό την έκδοση κάρτας μέλους βιβλιοθήκης, συλλογή δεδομένων για τα βιβλία που δανείστηκε ο συγκεκριμένος

χρήστης από τα σχετικά ηλεκτρονικά αρχεία της βιβλιοθήκης κ.λπ.)

ii. τους σκοπούς της επεξεργασίας τους από τη βιβλιοθήκη⁶² και τους αποδέκτες ή τις κατηγορίες αποδεκτών (εάν υπάρχουν αποδέκτες)

iii. την εξέλιξη της επεξεργασίας για το χρονικό διάστημα από τον προγενέστερη ενημέρωσή του και

iv. τη λογική της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας (εάν πρόκειται για αυτοματοποιημένη επεξεργασία).

Ταυτόχρονα όμως ο χρήστης πρέπει να καταβάλει παράβολο άσκησης του δικαιώματος, το ποσό του οποίου καθορίζεται από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων. Πάντως, η βιβλιοθήκη δεν αρκεί να ικανοποιήσει το αίτημα παρέχοντας φυσική πρόσβαση στις εγκαταστάσεις όπου τηρούνται τα δεδομένα που αναζητούνται: πρέπει να απαντήσει εγγράφως στο αίτημα ικανοποίησης του δικαιώματος πρόσβασης. Επίσης, όμως, η βιβλιοθήκη δεν υποχρεούται να ικανοποιήσει αυτή την πρόσβαση: αυτή επιτρέπεται μόνο στα πρόσωπα που είναι εντεταλμένα, κατά το άρθρο 19 παρ. 1 Ν 2472/1997 ως προς τους ελέγχους αυτούς (π.χ. ελεγκτές της Αρχής Προστασίας Δεδομένων).

Ως προς το δικαίωμα αντίρρησης, ο χρήστης της βιβλιοθήκης δικαιούται να προβάλλει εγγράφως αντιρρήσεις (άρθρο 13 Ν 2472/1997) για την επεξεργασία από τη βιβλιοθήκη δεδομένων που τον αφορούν: τα δεδομένα μπορεί να είναι απρόσφορα για τον σκοπό της επεξεργασίας, υπερβολικά πολλά κ.λπ. Οι αντιρρήσεις πρέπει να συνοδεύονται από συγκεκριμένο αίτημα (π.χ. διαγραφή). Η βιβλιοθήκη υποχρεούται να απαντήσει στο έγγραφο αυτό εντός 15 ημερών. Αν δεν απαντήσει ή δεν απαντήσει ικανοποιητικά, ο χρήστης μπορεί να προσφύγει στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων.

3. Περιπτώσεις παραβίασης ιδιωτικότητας χρηστών βιβλιοθηκών

Περιπτώσεις στην Ελλάδα όπου μέσα σε βιβλιοθήκες παραβιάστηκαν τα δικαιώματα των χρηστών στην προστασία των προσωπικών τους δεδομένων δεν έχουν ευρέως δημοσιευθεί, ούτε και η Αρχή Προστασίας Δεδομένων έχει εκδώ-

59. Βλ. Κώδικα Δεοντολογίας του Βιβλιοθηκονόμου στην ιστοσελίδα της Ένωσης Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων www.eebep.gr/files/doc_ethics.pdf.

60. Βλ. αναλυτικά *Minow & Lipinski*, The Library Legal Answer Book (ALA Editions: 2003), σελ. 163επ., πέμπτο κεφάλαιο, Library Records and Privacy.

61. Η εφαρμογή του δικαιώματος του άρθρου 14 του Ν 2472/1997, δηλαδή του δικαιώματος προσωπικής δικαστικής προστασίας δεν φαίνεται να μπορεί να έχει εφαρμογή ως προς χρήση βιβλιοθήκης σε σχέση με την παρούσα μελέτη και για αυτό τον λόγο δεν αναλύεται εδώ.

62. Ως προς τους σκοπούς επεξεργασίας στις βιβλιοθήκες βλ. παραπάνω.

σει κάποια σχετική απόφαση⁶³. Έτσι δεν υπάρχουν στοιχεία σχετικά με κάποια παραβίαση του Ν 2472/1997 για την προστασία προσωπικών δεδομένων μέσα σε βιβλιοθήκες, όπου π.χ. επιβλήθηκαν κάποιες κυρώσεις⁶⁴. Κλασικές περιπτώσεις παραβίασης του νόμου, όπου για παράδειγμα, κάποιος μεταβίβασε παράνομα συλλογή προσωπικών δεδομένων σε τρίτους, συνήθως εμπορικές εταιρίες και λογικά με αντάλλαγμα και για εμπορικούς σκοπούς, φαίνεται ότι στην Ελλάδα εμφανίζονται σε άλλα «περιβάλλοντα» και όχι στις βιβλιοθήκες. Όχι ότι αυτό θα ήταν εντελώς αδύνατο: οι βιβλιοθήκες διαθέτουν δεδομένα για τους χρήστες τους τα οποία έχουν εμπορική αξία, για τις εταιρίες που εμπορεύονται βιβλία, όπως ποια είναι τα βιβλία που περισσότερο δανείζονται οι χρήστες κ.λπ. και είναι εύλογο να υποθέσει κανείς ότι για σκοπούς εμπορικής προώθησης βιβλίων, οι εταιρίες αυτές θα είχαν ενδιαφέρον και συμφέρον στην κτήση των δεδομένων. Όμως, και από ad hoc έρευνα σε τριάντα ελληνικές βιβλιοθήκες⁶⁵, προέκυψε ότι καμία δεν είχε να αναφέρει περιστατικό εκδήλωσης ενδιαφέροντος από δημόσιες αρχές ή από εμπορικές επιχειρήσεις για γνωστοποίηση προσωπικών δεδομένων, μεμονωμένων χρηστών ή ομάδων⁶⁶. Υπάρχει μόνο μια μικρή αναφορά σε μεμονωμένα περιστατικά όπου ερευνητές προσπάθησαν, με επικοινωνία τους με το προσωπικό της βιβλιοθήκης, να μάθουν τα πεδία έρευνας άλλων ερευνητών.

Κάποια περιστατικά που σχετίζονται με παραβίαση αιτηρήτου των χρηστών βιβλιοθήκης υπάρχουν στον διεθνή χώρο. Ανάμεσα σε εκείνα που έχουν λάβει δημοσιότητα είναι τα παρακάτω.

α. Το Library Awareness Program του FBI στις αμερικανικές βιβλιοθήκες

Το Library Awareness Program είναι πολύ γνωστό στους κύκλους των αμερικανών βιβλιοθηκονόμων. Πρόκειται για μια δραστηριότητα του FBI κατά τη δεκαετία του 1980, του οποίου πράκτορες, κατά την αναφορά της American Library Association, είχαν αναλάβει να επιτύχουν τη συνεργασία των βιβλιοθηκονόμων ως προς την παρακολούθηση των βιβλίων κ.λπ., ειδικά κάποιων κατηγοριών «υπόπνων» βιβλίων, τα οποία διάβαζαν χρήστες των βιβλιοθηκών⁶⁷. Το πρόγραμμα απέτυχε γιατί οι αμερικανοί βιβλιοθηκονόμοι αρνήθηκαν τη συνεργασία και δημοσιοποίησαν τη διαμαρτυρία τους⁶⁸.

β. Κυβερνητικές αιτήσεις παροχής πληροφοριών με βάση το PATRIOT ACT

Μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις στους δίδυμους πύργους, ψηφίστηκε στις ΗΠΑ ο νόμος PATRIOT ACT⁶⁹, του οποίου οι παράγραφοι 214, 215 και 216 αναφέρονται ειδικά στις βιβλιοθήκες. Προβλέπουν ότι με δικαστικό ένταλμα (και όχι πια με κλήση από το Σώμα Ενόρκων, Grand Jury), το οποίο δεν απαιτείται να περιέχει τους λόγους έκδοσής του, δίδεται η ελευθερία στο FBI να έχει πρόσβαση σε όλα

τα αρχεία (έγγραφα, αρχεία υπολογιστών κ.λπ.) της βιβλιοθήκης για έρευνα περί τρομοκρατικής δραστηριότητας⁷⁰. Η αντίδραση των βιβλιοθηκών ήταν αναμενόμενη και ιδιαίτερα αρνητική, ενώ η American Library Association εξέδωσε και ειδικό ψήφισμα⁷¹. Παρά τις αντιδράσεις, η ισχύς του νόμου αυτού ανανεώθηκε στην αμερικανική Βουλή το 2005⁷².

γ. Απόρρητο και εγκλήματα κατά της ζωής: John Hickley και Sylvia Seegrift

Το 1981, όταν ο John Hickley αποπειράθηκε να δολοφονήσει τον τότε Πρόεδρο των ΗΠΑ, Ronald Regan, βρέθηκε πάνω του μια κάρτα μέλους στη δημόσια βιβλιοθήκη της επαρχίας Jefferson του Colorado. Παρά τις αιτήσεις δημοσιογράφων και άλλων προσώπων προς τη βιβλιοθήκη, να δώσει πληροφορίες για τα βιβλία κ.λπ. που είχε δανεισθεί ο Hickley, ο υπεύθυνος βιβλιοθηκονόμος αρνήθηκε να δώσει τις πληροφορίες αυτές. Ο αρμόδιος εισαγγελέας έκρινε ότι τα αρχεία της βιβλιοθήκης ήταν δημόσια αρχεία⁷³, ανοικτά σε όλους, αλλά η απόφαση αυτή ακυρώθηκε και τα αρχεία παρέμειναν εμπιστευτικά⁷⁴.

63. Μετά από έρευνα στην ιστοσελίδα της Αρχής, www.dpa.gr, τελευταία πρόσβαση 10.6.2007.

64. Μετά από σχετικό ερώτημα που υποβλήθηκε στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων,

65. Βλ. Στρακαντούνα Β., Επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και προστασία της ιδιωτικότητας στο σύγχρονο περιβάλλον των βιβλιοθηκών και υπηρεσιών πληροφορίας, διαθέσιμο στο http://dlib.ionio.gr/theses/strakantouna_privacy.doc, τελευταία πρόσβαση 7.6.2007.

66. Σε μια μόνο περίπτωση ζητήθηκε από κάποια δημόσια αρχή η βάση δεδομένων με τα ονόματα των εγγεγραμμένων σε αυτή φοιτητών του Πανεπιστημίου, με σκοπό την παροχή προνομιών σε αυτούς από την ενδιαφερόμενη δημόσια αρχή. Κατά τη σχετική απάντηση, ενημερώθηκε ο υπεύθυνος της βιβλιοθήκης, ο οποίος ενήργησε μετά από συνεργασία με τον νομικό σύμβουλο του Ιδρύματος, ό.π.

67. Βλ. Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Το Δίκαιο της Πληροφορίας, 2004, σελ. 144-145.

68. Stielow F., The FBI and Library Spying: A World War II Precedent, *American Libraries* 24 (September 1993), 709-11.

69. «Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act».

70. Βλ. ανάμεσα σε άλλα, Hockheimer H., US Patriot Act is broader than you think, *New Jersey Law Journal*, Apr. 14, 2002, 29. Για μια εκτεταμένη ανάλυση του PATRIOT ACT σε σχέση με τις βιβλιοθήκες βλ. Strickland/Minow M./Lipinski T., Patriot in the Library: Management Approaches When Demands for Information Are Received from Law Enforcement and Intelligence Agents, 30 *J. of College and Univ. Law* 2004, 42.

71. Resolution on the USA Patriot Act and Related Measures that Infringe on the Rights of Library Users, 2005. American Library Association, 10 Apr. 2006, <http://www.ala.org/ala/oif/statementspols/ifresolutions/resolutionusa.htm>.

72. Για τον νόμο αυτόν βλ. και Κανελλοπούλου-Μπότη Μ., Διαδίκτυο, βιβλιοθήκες και η προστασία του απορρήτου, ό.π., σελ. 15-18.

73. Πρβλ. προς τους νόμους στις ΗΠΑ που απαγορεύουν την καταστροφή των αρχείων των βιβλιοθηκών, καθώς θεωρούνται δημόσια αρχεία, Wiener R., Privacy and Librarians: An Overview, <http://www.tsla.org/pubs/111q97/privacy.html>, επίσης Nolan C., The Confidentiality of Interlibrary Loan Records, *Journal of Academic Librarianship* 19 (1993): 81-6.

74. Seaman S., ό.π.

Η περίπτωση της Sylvia Seegrift δεν ήταν μια απλή απόπειρα, έστω δολοφονίας: κατάφερε, αφού πέρασε κάποιες ώρες στη βιβλιοθήκη της επαρχίας της Delaware, να σκοτώσει τρία άτομα (ανάμεσά τους ένα παιδί δύο χρονών) και να τραυματίσει σοβαρά οκτώ, σε ένα πολυκατάστημα. Σε ανάλογες ερωτήσεις προς τη διευθύντρια της δημόσιας βιβλιοθήκης του Delaware της Πενσυλβανίας, από δημοσιογράφους, δικηγόρους, ιδιωτικούς αστυνομικούς κ.λπ., η απάντηση ήταν κι εδώ αρνητική, μέχρι που κλήθηκε να καταθέσει στη δίκη, με δικαστική εντολή⁷⁵.

4. Προς μια ισορροπία αντιτιθέμενων δικαιωμάτων και συμφερόντων

Οι βιβλιοθηκονόμοι δεσμεύονται από το απόρρητο γενικά, αλλά και ειδικότερα, από τον νόμο για την προστασία προσωπικών δεδομένων. Παράλληλα, υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ελεύθερη και ισότιμη πρόσβαση στην πληροφόρηση. Η επίλυση της σύγκρουσης αυτής, όταν αυτή εμφανίζεται⁷⁶, ανήκει καταρχήν στους ίδιους τους βιβλιοθηκονόμους. Αυτοί όμως υποχρεούνται να γνωρίζουν τις βασικές οχετικές νομικές ρυθμίσεις ενώ, παράλληλα, έχουν πάντοτε τη δυνατότητα να συμβουλευθούν νομικό σύμβουλο ή και την ίδια την Αρχή Προστασίας Δεδομένων. Οετικό βήμα θα ήταν η υιοθέτηση, όπως ήδη έχει εφαρμοσθεί⁷⁷ ή προτείνεται⁷⁸, συγκεκριμένων πολιτικών προστασίας ιδιωτικότητας χρηστών, ή πιο ειδικά, προσωπικών δεδομένων. Οι πολιτικές αυτές επιτυγχάνουν, το λιγότερο, μια ευαισθητοποίηση των βιβλιοθηκονόμων ως προς τα ζητήματα προστασίας προσωπικών δεδομένων, τα οποία οι ίδιοι συλλέγουν και επεξεργάζονται, ενώ παράλληλα, η γνωστοποίηση προς τους χρήστες για την ύπαρξη των πολιτικών αυτών, ενδυναμώνει το αίσθημα δικαίου και ασφάλειας για αυτούς, ότι η βιβλιοθήκη σέβεται την ιδιωτικότητά τους, γνωρίζει και εφαρμόζει τους νόμους.

Ο σεβασμός των δικαιωμάτων των χρηστών από τη βιβλιοθήκη είναι, πάντως, μια έννοια ευρύτερη από εκείνη της προστασίας της ιδιωτικότητας. Οποσδήποτε, η ιδιωτικότητα δεν θα πρέπει να αντιμετωπισθεί ως η πλέον σημαντική αξία-δεν πρέπει να γίνει μια «ηθική εμμονή»⁷⁹. Οι ίδιοι οι βιβλιοθηκονόμοι δεν φαίνεται να κινδυνεύουν από αυτό: δεν φαίνεται να αποδίδουν στην ιδιωτικότητα μια αξία υψηλά στην ιεραρχία των αξιών του επαγγέλματός τους. Συγκεκριμένα, σε μια διεθνή έρευνα⁸⁰ για την αξιολόγηση των ηθικών αξιών του επαγγέλματός τους, οι βιβλιοθηκονόμοι άφησαν εκτός των πρώτων έξι αξιών την προστασία της ιδιωτικότητας των χρηστών, ενώ μια έρευνα⁸¹ σε ελληνικές βιβλιοθήκες και πάλι, στην ανάλυση στην ερώτηση «από την ακόλουθη λίστα θεμάτων⁸², ποια θεωρείτε τα τρία πιο σημαντικά για σας, ως βιβλιοθηκονόμο και ειδικό της πληροφόρησης», η προστασία ιδιωτικότητας δεν συμπεριλήφθηκε σε αυτές. Κι ενώ οι ίδιοι οι

επαγγελματίες της πληροφόρησης φαίνεται ότι τηρούν αυτή τη στάση, αποκαλυπτική θα ήταν η έρευνα της αξίας που αποδίδουν οι χρήστες των βιβλιοθηκών στην ιδιωτικότητά τους. Τέτοια έρευνα για τα ελληνικά δεδομένα δεν έχει γίνει ευρέως γνωστή. Από μια έρευνα ιεράρχησης ηθικών αξιών, πάντως, σε ένα πολύ διαφορετικό περιβάλλον, εκείνων των νοσοκομείων⁸³, οι ασθενείς κατέληξαν ότι *περισσότερο σημαντική* από την προστασία της ιδιωτικής τους ζωής⁸⁴, ήταν η *μειαχέρισή τους με σεβασμό και αξιοπρέπεια* από το ιατρικό και παραϊατρικό προσωπικό και η *διασφάλιση της εμπιστοσύνης* προς αυτούς, κατά την παροχή των υπηρεσιών⁸⁵. Ως προς τις βιβλιοθήκες και τις υπηρεσίες πληροφόρησης, πιθανώς να είναι εξ ίσου σχετικό εδώ ότι και οι ίδιοι οι βιβλιοθηκονόμοι θεωρούν ότι κύριο μέλημά τους είναι η παροχή άρτιων υπηρεσιών προς τους χρήστες. Κι ίσως, τελικά, στον ορισμό αυτής της έννοιας, της άρτιας παροχής της υπηρεσίας, να συμπεριλαμβάνεται εκτός από την ακριβόχρονη, παράδοση του σωστού τεκμηρίου και η μεταχείριση γενικά του χρήστη με σεβασμό και αξιοπρέπεια. Στο ελληνικό Σύνταγμα, άλλωστε, προτίθεται ο σεβασμός της αξίας και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου (άρθρο 2 Συντ.) όλων των ατομικών δικαιωμάτων που ακολουθούν.

75. Lee J., Confidentiality: From the Stacks to the Witness Stand, *American Libraries* 19 (June 1998): 444-53.

76. Παράδειγμα: έρευντής ζητά πρόσβαση σε προσωπικά δεδομένα από τα αρχεία της βιβλιοθήκης για λόγους υιοσύριξης της επιστημονικής του έρευνας.

77. Βλ. Data Protection Code of Practice for the HE and FE sections, JISC 2002, βλ. www.jisclegal.ac.uk/dataprotection/DataProtectionLinks.htm. Συγκεκριμένους ελέγχους τήρησης της νομοθεσίας για τα προσωπικά δεδομένα προτείνει και το Advisory Committee on Access to Information Systems and University Libraries (SCONUL), βλ. SCONUL, Data Protection issues: checklists for Libraries, www.sconul.ac.uk/activities/info?systems/papers/dpa_checklist.

78. Στρακανούνα Β., ό.π.

79. Πρβλ. προς Callahan D., Autonomy: A Moral Good, Not A Moral Obsession, *The Hastings Center Report*, 1984 Oct;14(5):40-42.

80. Koehler W./Hurych J./Dole W./Wall J., Ethical Values of Information and Library Professionals - An Expanded Analysis, *Intl. Inform & Libr. Review* (2000) 32, 485-507.

81. Στρακανούνα Β., ό.π.

82. Πνευματική ιδιοκτησία, ελευθερία της έκφρασης, εκπαίδευση-εξειδίκευση, επαγγελματική ουδετερότητα, ιδιωτικότητα-εμπιστευτικότητα εγγράφων, εξυπηρέτηση χρηστών, ισόνομη πρόσβαση, λογοκρισία.

83. Joffe S./Manochta M./Weeks J.C./Cleary P.D., What Do Patients Value in Hospital Care? An Empirical Perspective on Autonomy-Centered Bioethics, *J. Med. Ethics* 2003; 29: 193-198. Η έρευνα έγινε σε πενήντα ένα νοσοκομεία της Πολιτείας της Μασσαχουσέτης, το 2002, με την αποστολή 20.414 ερωτηματολογίων και τα αποτελέσματα βασίστηκαν σε 12.680 απαντήσεις ασθενών.

84. Με την έννοια της ανάμιξης τους στις αποφάσεις που τους αφορούν οχετικά με την υγεία τους.

85. Ειδικά για τις αξίες στην ιατρική και τη βιβλιοθηκονομία βλ. Rothstein J., Ethics and the Role of the Medical Librarian: Health Care Information and the New Consumer, *Bull Med Libr Assoc* 81(3) July 1993, η οποία συγκρίνει τις αξίες και τους στόχους των επαγγελματιών των ιατρών και των βιβλιοθηκονόμων κατά την παροχή της ιατρικής πληροφόρησης, με έμφαση στην ανάγκη να επαναπροσδιοριστεί ο τρόπος και η βάση της παροχής της στις ιατρικές βιβλιοθήκες.

Στις ΗΠΑ βέβαια, το ζήτημα της προστασίας της ιδιωτικής ζωής των χρηστών έχει αποκτήσει μετά το PATRIOT ACT, οπωσδήποτε, μια νέα διάσταση. Τσως όμως να πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι, για παράδειγμα, το αίτημα να παραδώσει στην αστυνομία ή σε έναν ειδικό πραγματογνώμονα, ο βιβλιοθηκονόμος στοιχεία για το ποια βιβλία διαβάζει ένας εγκληματίας όπως ο *John Hickley* ή η *Sylvia Seegrist*, με σκοπό βέβαια, τη διαλεύκανση των αιτιών και συνθηκών ενός εγκλήματος τόσο σοβαρού (η *Seegrist* σκότωσε τρεις ανθρώπους και τραυμάτισε οκτώ⁸⁶), να πρέπει να ικανοποιηθεί. Η εμπιστευτικότητα, το απόρρητο, η ιδιωτικότητα, η προστασία των προσωπικών δεδομένων, όλα αυτά έχουν τα νόμιμα όριά τους.

Αλλά και άλλου είδους προβληματισμοί, πέραν της διαλεύκανσης εγκλημάτων, έχουν προκύψει σχετικά με τη δυνατότητα χρήσης των δεδομένων που τηρούν οι βιβλιοθήκες στα αρχεία τους. Οι βιβλιοθήκες παγκοσμίως φαίνεται να αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα επιβίωσης⁸⁷. Ένας από τους αναφερόμενους λόγους είναι και ο ισχυρός ανταγωνισμός τους με το διαδίκτυο, τα ηλεκτρονικά βιβλιοπωλεία και τα ηλεκτρονικά βιβλία που διατίθενται στο διαδίκτυο και για τον λόγο αυτόν υποστηρίζεται⁸⁸ ότι πρέπει να δημιουργήσουν, για να ανιέξουν, νέες υπηρεσίες-μερικές, για παράδειγμα, απευθυνόμενες κατά κάποιον τρόπο σε κάθε χρήστη «προσωπικά» («personalization functions»). Κατά άλλη, παράλληλη άποψη⁸⁹, οι πληροφορίες που ανευρίσκονται μέσα από τις τεχνικές του «bibliomining» δίνουν στις βιβλιοθήκες τη δυνατότητα να εξοικονομήσουν χρήματα, να παρέχουν πιο κατάλληλα προγράμματα, να

ικανοποιήσουν περισσότερες απαιτήσεις και ανάγκες των χρηστών, να ενημερωθούν για τα κενά και τα δυνατά σημεία των συλλογών τους και να αποτελέσουν μια πιο αποτελεσματική πληροφοριακή πηγή για τους χρήστες τους.

Για να μπορούν να πραγματοποιηθούν αυτές οι υπηρεσίες, πρέπει όμως να μπορεί να γίνει νόμιμη χρήση των αρχείων δεδομένων που τηρεί η βιβλιοθήκη. Η νόμιμη χρήση των αρχείων θα πρέπει, για να έχει νόημα, να μη βαρύνεται με υπερβολικές γραφειοκρατικές προϋποθέσεις, να μην είναι αποκαρδιωτικά χρονοβόρα και να μην απαιτεί (εντατική, έστω) προσφυγή σε ειδικούς. Διαφορετικά, η βιβλιοθήκη μπορεί να μη μπορεί να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις αυτές του εκάστοτε νομικού πλαισίου. Η διαδικασία, δηλαδή, πρέπει να μην είναι, τελικά, μια διαδικασία εκτός «βιβλιοθηκονομικής» πραγματικότητας, διαφορετικά, όμοια κι εάν είναι η «νομική πραγματικότητα», δεν πρόκειται να αντληθούν στην πράξη οφέλη για κανέναν από τους ενδιαφερόμενους.

86. Η χρήση της πληροφορίας «ποια βιβλία διάβασε» η *Seegrist* μπορεί, άλλωστε να χρησιμοποιηθεί υπέρ της, με την έννοια της έμφυσης, βέβαια, ανόδιξης κάποιας ψυχολογικής κατάστασης, η οποία να επιρρίπτει τη δικαστική κρίση της πνευματικής διαταραχής, η οποία σημαίνει ευνοϊκότερη ποινή. Πιθανότητα για παρόμοιο λόγο αναζητήθηκε, άλλωστε, η πληροφορία.

87. *Estabrook L.*, Sacred Trust or Competitive Opportunity: Using Patron Records, *Library Journal*, 121(2), 48-49.

88. *Estabrook L.*, ό.π.

89. *Nicholson S./Stanton J.*, Gaining advantage through Bibliomining, ό.π., στα συμπεράσματα.

* * * * *